

A n t w o o r d e

**Der Dienaren des
Woordts ende Ouderlinghen der
Kercken van Hollandt, wt den naem derseluen on-
lancks vergadert gheweest zijnde tot Haer-
lem: Aen mijn E.E. Heeren de
Staten desseluen
Landts:**

**Op de Remonstrantie by de Oue-
richeyt van Leyden, aen de voorsz
Heeren Staten ghedaen, ende wtghegheuen, aen-
gaende t'verhandelde der Dienaren des Woordts
end' Ouderlinghen der Nederlandtsche
Kercken in het Synodus tot
Middelbuch,
etc.**

**Waerinne de clachten tegen 't voorsz
Synodus ende Synodale Acten voortghebracht,
cortelick ende claelick tot noodighe ont-
schuldighen der kercken be-
antwoort werden.**

TOT DELFT,
By Aelbert Henricxz. woonende aent
Merctvelt, Anno 1582

Antwoorde

Der Dienaren des
Woordts ende Ouderlinghen der
kercken van Hollandt / wt den naem derseluen on-
lancks vergadert gheweest zijnde tot Haer-
lem: Aen mijn E. E. Heeren de
Staten desseluen
Landts:

Op de Remonstrantie by de Oue-
richeyt van Leyden / aen de voorsz
Heeren Staten ghedaen / ende wtghegheuen / aen-
gaende t'verhandelde der Dienaren des Woordts
end' Ouderlinghen der Nederlandtsche
kercken in het Synodus tot
Middelburch/
etc.

Waerinne de clachtē tegen t'voorsz
Synodus ende Synodale Acten voortgebracht/
coztelick ende claerlick tot noodighe ont-
schuldighen der kercken be-
antwoort werden.

TOT DELFT,
By Albert Henricz. woonende aent
Merct-belt/Anno 1582.

WEET & DURF

Antwoorde
Der Dienaren des
Woordts ende Ouderlinghen
der Kercken van Hollandt

Arent Cornelisz, Reinier Donteclock

Colofon

Getranscribeerde digitale uitgave (PDF) door Weet & Durf
Digitale Bibliotheek Religiepolitieke traktaten
Redactie: J. Gruppelaar
Vormgeving: M.W.F. Yland

©2023 Weet & Durf / Alle rechten voorbehouden
j.gruppelaar@kpnplanet.nl | www.weetendurf.nl

Aen de Edele wijze ende vermoghende Heeren, mijn Heeren de Staten sLandts van Hollandt.

Mijn Heeren: Wat een sonderlinge ghenade Godt almachtich den Nederlanden, ende met name den lande van Hollant, in desen laetsten tijden bewesen heeft, ende alsoch bewijst, daerinnen verweckende de openbare oeffeninge zijns heyligen Godsdiensts, ende als weder op timmerende zijn veruallen geestelicke huys: Connen uwe E.E. met ons veel beter dencken, dat wt spreken, is ooc in hemseluen veel meerder, dan yemant gedencken ende ouerleggen can. Ghelijckerwijs nu een yegelick, die by hemseluen weet hoe noodich het is, dat inde ghemeente huyshoudinghe goet regiment ende ordonnantie gehouden werde, lichtelick besluyten can, dat veel min het voors gheestelicke huys des leuendighen Godts, welck is zijn kercke, sonder sekere bequame ordeninghe can bestaen: Alsoo weten uwe E.E. dat het der Kerckendienaren, die in dit huys als dispensiers Gods verkeerren, ampt ende officie is, niet alleen het woort des Heeren te leeren, ende zijne Sacramenten te bedienen, maer oock sorge te draghen, datter alle dinghen eerlick ende geschictelic toegaen, ende voornemelick dat t'voorsz Woort ende Sacramenten also bedient, ghehoort ende gebruyct werden, dat de eere Gods ende der menschen salicheyt daer door gevoordert worde. Om hier toe onder anderen eendrachtelic te arbeyden, hebben tot allen tijden inder Kercke Christi de Synodi ofte vergaderinghen der Herderen ende Ouderlinghen gedient, achtervolgende twelcke in desen Nederlanden, so te voren onder de veruolgingen (so veel doenlic was) als insonderheyte daer na inde Vrijheyte, ooc selfs hier in Hollant, met belieuen van uwe E.E. sulcke vergaderingen gehouden zijn: ende met name int voorleden iaer van lxxxii. met bewilliginghe der generale Staten, tot Middelburch: alwaer behalven andere handelingen, de ordeninghe te vooren inde generale kercken gestelt, vanden gedeputeerden derseluen ouersien, ende corter, als in een corpus, tsamenghetoghen is, om der Ouvericheyte ouerghegeuen, ende vande selue goet beuonden, de hant daer aen gehouden te mogen werden. Alsoo nu uwen E.E. de voorsz Kercken-ordeninghe van onsent wegghen ouerghegeuen, ende by uwe E.E. aende vroedtschappen der Steden al omme ghesonden was, om neerstelick ouersien, ende nae volcomen raport daer inne ghedaen te werden, als uwe E.E. nae recht beuinden soudent behooren: Siet, soo heeft de Raedt ende Vroedtschap der Stede van Leyden, niet te vreden zijnde haer gevoelen, in ghelijcker manieren als andere Steden, in te brenghen, een remonstrantie, by den haren ghemaect, ende int heymelick gedruyct, eerst in Februario sommighen secretelick toeghesonden ende medegedeelt, ende daer nae in Martio, ghelijck uwe E.E. weten, inde vergaderinghe der Staten ghepresenteert. Van welcke Remonstrantie ofte vertooch dit vast de somme ende scopus is: *Also de Ouericheden des Landts schuldigh zijn de beste middelen te ghebruycken, vvaer door hare onderdanen vanden allerhoochsten noodt ende allendicheden der teghenvvoordigen oorlog ontslagen, ende voor alle tyrannye ende onghemack in toecomenden tijden bevvaert soudent mogen vverden, ende ouer sulcx te vveeren altghene, vvaer door desen gruvvelicken brandt meer ontseken, ende de fundamenten van een nieuuvve Pausselicke tyranne gheleyt vverden: Dat sy daeromme de Acten des Synodi niet connen noch moghen aennemen, als inden vvelcken de Kerckendienaren haer met andere dan met Kerckelicke dingen moeyen, de autoriteyte der Ouericheden verminderen, teghen het vverterlick vveluaren ende vrijheyte der gemeyne onderstaen handelen, tot een nieuuvve tyrannie ende Pauselicke macht tenderen, ia in materie vanden Huvvelick een iuck svvaerder, als int Pausdom oyt ghevveest is, hen op leggen, &c. tvvelcke sy gantsch met ghesint ijn te lijden, ende so vveynich als het oude Pausdom vveder aennemen sullen:* Vermanende ghenoech alle andere Vroedtschappen, haer exempel hier in na te volghen. Dese ende dierghelijcke belastinghen teghen de kerckelicke tsamencoemsten ende handelingen, zijn voorwaer seer swaer, ende wanneer slechts een vanden voorsz stucken warachtich ware, so bekennen wy dat de Magistraet van Leyden met recht daer van niet alleen self een afkeer hebben, maer oock anderen een afkeer maken soude. Maer indien het ghenoech is te beschuldighen, wie sal immermeer onschuldich beunden werden? Wy connen oock van uwen E.E. niet geuoelen, datse dese maniere van beschuldiginghe goet vinden, datmen de generale Kercken by alle de Werelt, met ghedruyct boecxkens, aldus gaet diffameren ende leelick maken, iae de Ouvericheden ende Ondersaten deen teghen dander in oneenicheyte schijnt te willen stellen. Want het soude (ons bedunckens) eenen Magistraet, die den rust ende vrede des Landts ende de coelicheyte so lief heeft, als die van Leyden in dit vertooch haer laten verluuden dat sy doen, veel beter betaemt hebben, indien sy yet hadden teghen de Acten ende Ordinantien des Synodi, tselue uwen E.E. in onse tegenwoordicheyte mondeling te remonstreren, op dat wy onse defensie daer teghen hadden moghen doen: ghelijck uwen E.E. wel bekent is, dat wy meermael aengheboden hebben, ende de ghelegghenheyte dickwils daer toe gheweest is. Tis wel waer, dat eerst maer ettelicke dousijn Coppen vande voorsz Remonstrantie door haer beuel ghedruyct,

ende niet dan eenigen int bysonder (als voren) medegedeelt, ende voorts uwen E.E. ouerghegheuen zijn gheweest: ende datse daer na (quansuys) steels ghewijse ende niet door haer beuel of toelatinghe, ghedruckt ende ouer al verspreydt zijn: Maer wy gheuen uwen E.E. te bedencken, oft dit binnen haer stadt, met een ghemeene welbekende letter, van een borgher ende inghesetenen aldaer, onverbeurt teghen haer verbodt heeft connen gheschieden: daer sy doch te voren een so straffe inquisitie op een simpele wtschrijuinghe der remonstrantie ghedaen hadden. Gelijck wy dan aller eerst, (siende datmen ons met ondersteken boecxkens secretelick, ende voorts in uwer E.E. vergaderinghe, teghen billickheit beswaerde) ons grootelick bedroeft hebben: Also heeft het ons insonderheyt wee aen therte ghedaen, als wy gesien hebben, dat ouer de gantsche Werelt dese beswaringhen openbaer gemaect zijn, te meer, ouermits dat alle die eenich onderscheyt ende kennisse van stijle hebben, wt de voorrede oordeelen sulcx geschiet te zijn door het middel van een seker formel partije der Religie, in Hollandt openbaerlick geoeffent, ia verachter van alle wtwendige Exercitien van religie, van wien nademael de stadt Leyden, ende dese Remonstrantie so hoochelick inde voorrede voorts ghepresen wert, by velen vromen ende verstandighen wort geureest, dat door dit schrijuen (de Remonstranten meest al selfs daer op niet denckende) een onwech ghebaent, ende de menschen niet gheleydet, maer misleydet werden tot een seer verderffelicke licentie, moeder van so veel grooter lijden, als Anarchie (ofte een wesen sonder Regiment) arger dan Tyrannie vanden Heydenen selfs ghehouden werdt. Ons aengaende, weten uwe E.E. wel, ende geuen onse handelingen oueruloedich ghetuygenisse, hoe weynich lusts wy tot strijdschriften hebben: die noch noyt met schriften yemant ghetercht, ia sulcke moderatie bewesen hebben, dat wy getercht zijnde, hoewel de penne niet ongeroert, nochtans tghene gheschreuen was, onghedruckt gelaten hebben, hopende dat sonder drucken de Calomnien tegen de Kercken wtghegeuen, door eenighe andere middelen onderdruckt ende wech ghenomen souden werden: waer door wy oock by velen niet als coel, maer als al te cout gehouden zijn: Al hoewel wy dan veel lieuer hadden, dat alle dese dingen met een eewige stilheyt ende vergetenheyt begrauen waren: Nochtans, also ons d'experientie heeft geleert, dat, andere sprekende, ende wy stilswijgende, de onnooselheyt verdruckt werdt, ende ter wijle dit boecxken by allen onuerhindert werdt ghelesen, ons stilswijghen van d'eene voor schultbekennen, ende van d'andere voor verradinghe of desertie der gerechtigher saecke gehouden werdt: ia sommighe oock haren roem dragen, dat wy teghen onse beschuldigers niet doruen kicken, ende also een grooten afbreuck inder kercke gheschiedt: So hebben wy ons genoodtsaect beuonden, een verantwoordinghe aen den dach te gheuen: welcke wy midts desen uwen E.E. in aller reverentie presenteren, niet twijfelende, also sy t'ander oore tot noch toe ledich ende ghestopt gehouden hebben, sy sullent nu voor dese Defensie open doen, dewelcke wy niet min rechtueerdich houden, als sy eenuoudichlick ende met moderatie, sonder eenighe verre ghesochte vreemde manieren van spreken, ende eenighe bitterheyt oft schamperheyt gheschreuen is, als vanden genen die professie doen van anderen goet exempel te gheuen, ende niet twistachtich te zijn, maer het quaet te verdragen, ende de ghene die tegenstaen met alle saechtmoedicheyt te onderrichten. Verhopen ooc dat de Magistraet van Leyden selfs hem hier mede genoech gedaen sal houden, (twelc so niet gheschiedt, wy ootmoedich versoecken mondelick tegen malcanderen verhoort te werden) ende dat wy eens door tmiddel uwer E.E. in ruste ende stilheyt onse Gemeenten sullen voorstaen ende regeren. Waer toe wy uwe E.E. hoochelick bedancken, dat sy de ordeninghe der Nederlantsche Kercken goedertierlick ontfanghen, door de haren neerstelic doen ouersien: op dat also door zijne Excel. ende uwe E.E. een goede sekere forme van kerckenregeringhe ghesancieert ende beuesticht zijnde, het Rijcke ons Heeren Jesu Christi, onder de eendrachtige ende Goddelicke bedieninge der Kercke verbreydet, ende de landen vanden Heeren in desen periculeusen tijden voor alle voordere swaricheden bewaert moghen werden. Wenschende uwen E.E. hier mede een ghelucksalighe ende voorspoedighe regeringhe: Amen.

Vwer E.E. onderdanighe dienaers,

De Dienaers des Woorts ende Ouderlinghen der Kercken van Zuydt ende Noort-Hollant.

Antwoorde der Dienaren des Wordts ende Ouderlinghen der Kercken van Hollandt, Op de Remonstrantie, etc.

NAe dat die van Leyden de helft harer Remonstrantie doorgebracht hebben met een ouervloedige verclaringe, *datse tot geenem Religions-dvvangh int cleyn noch int groot, noch tot eenige statuten oft decreten daer her streckende, aen te nemen, soudē verstaen willen*: op welcke materie sy noch euenwel int eynde desselue haers Schrifts wederomme veruallen, alwaer wy so veel noodich is, antwoorden sullen: So keeren sy haer tot den genen, *die met hare Actis Synodalibus her voortreden*, byden welcken sy onghetwijfelt de Kerckendienaers verstaen, en belouen cort bescheyt te gheuen, *vvaeromme hen deselue in gheenderley vvijsse gheraden is aen te nemen*. T'bescheyt, datse gheuen, bestaet ten eersten daer inne, dat de kerckendienaers niet connen doen blijcken, dat sy macht oft autoriteyt hebben, om de Acten voorsz haerluyden *op te villen dringen*: dat zijt ooc niet doen ten behoorlickē *fijne* ofte eynde. Aengaende de *macht* (want dese onderscheyden sy vande *autoriteyt*) so seggen sy haer *tot noch toe so vele niet ghebleken te zijn* vande macht, die de dienaers soudē moghen seggen van God ontfangen te hebben, *dat sy ghelooouen connen, dat haer Godt de Ouericheyt te beheeren, soude tot dienaers gestelt hebben*: twelck inder daedt niet anders geseyt is, dan dat de Kerckendienaers geen macht hebben van God, om haer Acta Synodalia der Ouericheyt op te dringen, aengesien sy van God niet tot Heeren ouer de Ouericheyt, maer tot dienaers gestelt zijn. Dit is de eerste aenclachte: Waertegen wy plattelick ontkennen dat wy de Synodale Acten der ouericheyt willen opdringen. Want opdringen is met drang, sonder reden ende bescheyt, yemande yet ophelpen: twelcke nemmermeer beuonden sal werden by ons te geschieden, aengesien wy de kerckenordenige (waer van hier de questie is) den H.H. Staten ouergegeuen hebben, volghende de ordonnantie des Synodi, tot geen ander eynde, dan op dat deselue (die wy betrouwen niet in te houden, of tegen Gods woordt of tegen de politie strijdende) by den voorsz Heeren doorsocht, ende oprecht beuonden, gesancieert ende beuesticht soude werden: Indien ooc hare E.E. yet daer tegen hadden, dat wy gehoort zijnde, verclaringhe of veranderinge daer inne gedaen mochte werden, als men beuonden soude te behooren. Dit is ymmers geen opdringen. Daeromme handelt men onrecht, wanneer men ons so leelick vermaect, als die ouer de Ouericheyt heerschappe willen voeren, daer wy van Godt niet tot Heeren, maer tot dienaers ghestelt zijn. Wy weten door Gods genade wel wt den mont ons Meesters Christi, dat de Coninghen ende Ouvericheden der volcken ende natien heerschappige ouer deselue voeren: 1 maer dat het met ons also niet behoort te zijn: Ende wt den mont Pauli, dat een yeghelick der Ouericheyt schuldich is onderdanich te zijn.² Voorwaer, nadenmael wy niet lijden, dat eenighe primaetschap ofte heersinghe van yemandt van ons ouer zijne mededienaers ghebruyct werde, ghelijck tselue inden Lxvii. artijckel der Kerckenordeninghe te sien is: So lijden wy veel min, dat yemandt van ons ouer Ouericheyt van Godt gestelt, hem onderwinden soude te heerschen: men mach oock metter waerheyt niet seggen, dat wy voor hebben alle ghesamentlick sulx te doen, want de xxi. artijckel der voorghemelde ordeninghe brengt mede, *datmen inden Kerckelicken tsamencomsten gheen andere dan Kerckelicke saken handelen sal*, ghenoech te verstaen gheuende, dat de Synodi gheensins haerseluen inde hoocheyt der Wereltlijcke Ouericheden begheeren te steken. Doch gelijckerwijs ons wel bekent is, dat wy den Machten ende Magistraten schuldich zijn te ghehoorsamen, denseluen onderworpen zijnde met lichame ende goet, ghelijckerwijs wy den Staten sLants van Hollandt ouer drye iaren inden Haghe opentlick verclaert hebben: Also moet oock niet verswegen zijn, dat wy, betreffende de bedieninghe des woorts Gods, niet dienstknechten der Ouericheyt ofte eeniger menschen, maer Christi zijn, denwelcke so wel de Ouvericheyt als wy zijn onderworpen: ende is niemande, hoe hooch hy verheuen is, gheoorloft des Heeren Wordt ende beuel te beheeren: daer van wy also tot Dienaers ghestelt zijn, dat de H. Geest int aensien end' van wegen deses hoochweerdighen Dienst, allen menschen beueelt den Voorgangheren of Leydtsluyden, die voor haer ziele waecken, ghehoorsaem te zijn: oock wel wtduckelick segghende, dat wie haer hoort, Christum self hoort, ende wie haer verwerpt, Christum self verwerpt, ende haer noemende regeerders, ende huyshouders of dispensiers Gods, onder welcke gheestelijcke regeeringhe ende huyshoudinghe een yeder Christen ghehouden is hemseluen te begheuen: Daeromme wy oock om gheens menschen wille, ons yet connen laten benemen van tgene dat God tot opsicht ende regeeringhe zijner Kercke beuolen ende verordent heeft.

¹ Luc. 21. 21.

² Rom. 13. 1.

Belanghede het tweede, met *vvat autoriteyt* wy de Synodale Acten voortbrenghe: so loopt de aenclachte daer op: Aenghesien wy by der Ouericheydt tot een Synodum behoort hadden gheauthoriseert te zijn, ende tselue niet gheschiedt is, dat het daeromme *voor gheen wettelick Synodus ghehouden mach werden, noch voor gheen nationael Synodus, vvant de generale Staten, die het hooft van de Nederlandtsche natie zijn, tselue niet beschreuen, bestemt noch gheapprobeert hebben*. Hier op antwoorden wy: Ten eersten, dat het Synodus niet sonder autorisatie der Ouericheden der landen tsamen gheroepen ende ghehouden is: Want alsoo sy de oeffeninghe vande ghereformeerde religie met openbare autoriteydt toeghelaten ende beuesticht hebben, ende onder deselue oeffeninghe tgebruyck niet alleen van Kerckenraedts versamelinghen of consistorien ende classen, begrepen is, maer oock van Synoden (die niet anders zijn dan kerckelicke vergaderingen, bestaende wt den afghesonden Dienaeren ende Ouderlingen van verscheyden Kercken of Classen). Welcke tsamencoemsten ghegrondet zijn in het clare woordt des Heeren:³ So volcht dat de Staten het ghebruyck end' oeffeninghe der Synoden mede toeghelaten ende gheoctroyeert hebben. Ten anderden, coemt noch hier toe, beroerende eyghentlick het Synode, alhier in questie: dat niet alleen zijne Excell. met sekere Dienaren des woorts sprekende vanden stande der Kercke, meermael verclaert heeft, zijn wille te zijn, dat een Synodus ghehouden soude werden, aen twelcke oock nu vergadert zijnde, deselue zijne Excell. als aen een wettelicke vergaderinghe, van wichtighen saecken geschreuen heeft: Maer oock, dat de Dienaers voor het houden der voorsz vergaderinge, den H.H. Staten generael te Amsterdam zijnde, gheremonstreert hebben, dat om wichtige oorsaken een Synodus beschreuen was, versoeckende hare E.E. eenighe daer by te willen seynden, om met hare autoriteyt alle handelingen te dirigeren: Waer op de voorsz. H.H. op den xxiiij. May, 1581. (also door hare langhsame tsamencoemste ende vele occupatie de Remonstrantie in langhe ter audientie niet conde comen) gheantwoordt hebben, als blijkt by d'Apostille: *Dat sy het voornemen der Remonstranten niet anders dan Christelick ende Goddelick en conden beuinden, &c. Item: dat sy de Remonstranten versocht hebben, ghelijck sy by desen noch versoecken, den aenstaende Synosum te villen voorderen, houden ende sluyten, ter plaetse in desen vermeldet, sonder daer toe te vervvachten eenighe ghedeputeerden vande Generaliteyts vveghe, ouermits de voorsz Heeren Staten gheene andere vermoeyen ofte opinie vanden Remonstranten connen hebben, dan datse alle hun handelinghen, soo vvel in dese aenstaende Synodus, als andersins, tot Godts eere ende stichtinghe der Kercke Christi sullen schicken ende bedraghen, &c.* Wat nu voorder de beschrijvinghe ende tamenroepinghe des Synodi aengaet: die bekennen wy wel byden Staten niet ghedaen te zijn, maer wy ontkennen (hier niet disputerende of dit Synode Nationael of Generael van ons ghenoeemt is) dat gheen Synode voor wettelich te houden zy, dan dat vande Ouericheyt beschreuen werdt: ende dat ouer sulcx de beschrijvinghe der Ouericheyt geheel nootwendich zijn soude. Want, op dat wy swijghen, dat de Apostelen een wettelick Synode ghehouden hebben sonder beschrijuinge

der Ouericheyt: so zijn oock wel daer na, al waren de Ouericheyden Christenen, door een simpele beschrijuinghe der Bisschoppen ofte Kercken-opsienders, Synodi ghehouden gheweest: gelijk eenighe Scribenten (waer teghen die van Leyden so weynich hebben, als wy hebben teghen de ghene op de welcken sy wijsen) claerlick betuyghen, ende segghen, wanneer het de alghemeyne noot eyscht, insonderheyt so de opsienders versuymachtich zijn, dat alsdan met recht de Coningen ende Princen hare autoriteyt daer tusschen stellende, strenghelick ghebieden Synoden gehouden te werden. Altijts blijft dat warachtich, dat dit Synodus met voorweten end' bewillinghe der generale Staten ghehouden is geweest, ende dat sy tselue gheensins verboden hebben, ouermids de beschrijuinghe van haren E. E. niet gedaen was, maer veel meer versocht hebben gehouden te werden: wel wetende, datmen de Synoden ende vergaderinghen der Regeerderen ende Herderen der Kercke, dienende tot onderlinghe beradinghe vant welvaren ende voorderinge des gemeynen lichaems, soo weynich mach laten sonder merckelick perijckel ende verderf desseluen lichaems der Kercke, als hare E.E. ofte ander Regenten des Landts, wie sy oock zijn, haer Dachvaerden oft landtdaghen ende andere vergaderingen laten mogen. Daerentuschen verclaren wy, gheensins wt verachtinge harer hoochheden gheschiedt te zijn, datmen haer tot de beschrijuinghe des Synodi niet versocht heeft: maer dewijle wij het daer voor hielden, dat hare E.E. als die met zijne Excell. alle goede correspondentie houden, wel te vreden zijnde dat een Synodus beschreuen soude werden, niet behoefden om de beschrijuinghe ghemoeyt te werden: bysonder alsoo oock Anno 78. de Staten

³ Mat. 12. 17. Act. 15. 1. 2. etc.

van Hollandt voor haer deel de beschrijvinghe des generalen Synodi ghelaten hadden tot laste van de Dienaren des Woorts, alst blijkt by de Acte daer van wesende. Doch wy zijn wel te vreden dat de beschrijvinghe op een ander tijdt by der Ouericheydt ghedaen werde: ende wenschen dat mijn H.H. haer daer toe conden of wilden verledigen, principalick wanneer de Dienaers versuymelick zyn, ofte eenighe groote noot voorhanden is: gelijk men weet dat myn H.H. de Staten van Hollandt Anno 79.

Een Synode Prouincial inden Daghe beschreuen hebben ghehad, al waer oock van weggen zijner Excell. een Dienaer des Woorts verschenen is: welke Synodus euenwel niet gheacht ofte gherespecteert is gheweest vanden ghenen, die alhier so seer op de beschrijvinghe der Staten drijuen.

Tghene sy vorder in dit tweede point, de autoriteyt beroerende, voortbrenghen, *dat selfs het Synodus den Staten de maet gheset heeft, daer inne, dat het selue den staet der Heeren Staten heeft gestelt, medebrengende hoe dat een yeder Prouincie in het Synodo nationael soude gherespecteert vvorden*: Tot wederlegginghe van dien, is niet anders noodich, als een bloote aenwijsinghe vanden handel des Synodi selfs twelcke (als wt den Acten blyckt) een afdeelinghe der Kercken ghemaect heeft in een yeder Prouincie, in sekere Classes ende particuliere Synoden, ten eynde dat goede opsicht op de Kercken ghenomen, ende de Kerckelicke vergaderinghen bequamelick ende ordentlick ghehouden mochten werden. In welke afdeelinghe niet ghesien is op de hoocheyt ofte leecheyt diese in Synodo bebben souden (want wy, door Gods ghenade, met den Phariseen om de hooghe sidtplaetsen niet kijuen) maer alleen op den staet ende gheleghentheyte der Kercken in den teghenwoordighen tydt, onder correctie ende verbeteringhe in toecomenden tijden. Want het is kennelick, dat Hollandt ende Zeelant meer voorsien zijn van Kercken, dan eenighe andere Prouincie inden Nederlanden: soo ist dan oock gheen wonder dat meer Classes in desen prouincien zijn dan in dandere. Wat mate is hier dan den Staten ghestelt? Voorwaer, indien yemant te claghen soude hebben vande oneffen afdeelinghe ende het onghelijck respect der prouincien inde Synodale vergaderinghen, ten aensien vande veelheyte of weynicheyte der stemmen: so hadden de Kerckendienaers meer rechts daer toe, dien de saecke eyghentlick aengaet: Maer nu hebben zijt selue also ontworpen by prouisie: so dat die van Brabant, (hoewel het een groote prouincie is, ende inder Politie de weerdichste) verclaert hebben niet meer alsoch te connen wtbrenggen, als een Particulier Synode. Laet dan sodanighe ongheronde beschuldiginghen varen, die selfs gheen verwe van waerhepte hebben: ghelijck wy hier achter noch breeder sullen hooren, alwaer onse wedersegghers tselue doch eens te passe brenggen.

Roerende tgene sy wijders seggen vanden *prouincialen Staten*, dat deselue niet alle ende yeder tot den Synodo autoriteyt ghegeuen souden hebben, met namen Hollandt niet, ende in Hollandt sy van Leyden, ende andere met haer: Daerop antwoorden wy: aengaende de verschrijvinghe, dat daer van hier voor genoeg geseyt is. Ende soo veel belangt de bewillinghe om het Synodus te houden, so connen wy het consent der generale Staten (als vooren) niet anders aensien, als een consent gegeuen van allen geunieerden prouincien ghesamentlick: want die dragen ymmers den naem van de Staten generael. Of nu die van Leyden, of oock eenighe andere stadt of steden in Hollandt, haer ghestelt hebben tegen het Synode, daer van connen wy gheen kennisse draghen; ende aengaende particulierlick die van Leyden, alsoo sy onghetwijfelt langhe te vooren vanden Synodo gheweten hebben, so hadden zijt mogen in tijdts te kennen gheuen, ende die Staten beter onderrichtet hebben, so hadden hare E. E. (indien de redenen so wichtich gheweest waren) de Hollandtsche Kerckendienaers wel thuys ghehouden. Ofte nu die van Leyden ende eenighe andere Steden de Acten des Synodi gheapprobeert hebben, of niet, is hier die questie:

maer alleen met wat redenen de wedersprekers des Synodi connen beweerden, dat de Synodale Acten onrecht zijn. Want dat sy segghen, *datter niet eene stadt is, die t'inhoudt des Synodi te effectueren doenlick vindt*, gheeft ons vreemdt, dewijle wy niet vernomen hebben dat eenighe ondoenlicheyte voorgewendet is vande steden: doch die sullen wy hier na ondersoeken, als wy eenighe artijckelen by die van Leyden niet doenlick geuonden, stuckts wyse sullen besien.

Nopende de *practijcken*, die *sommighe* ghebruyckt souden hebben, *om hen allenskens inde possessie te gheuen* vande onderhoudinghe der Kerckenorderinghe in Synodo ghestelt: Wy zijn te vreden, so daer eenighe van ons beuonden werden, met onbehoorlicke practijcken omme gegaen te hebben, datse behoorlick, tzy op kerckelicke ofte op politijcker wijse, ghestrafte werden. Maer indien die van Leyden (alst schijnt) seggen willen, dat ettelicke Kerckendienaers haer tonrecht beclaecht hebben teghen eenige Magistraten of Regenten, van dat sy een Predicant aengenomen hadden, sonder d'andere Dienaers des Woorts int minste te voren daer van aen te

spreken, ende met haer te communiceren: Soo segghen wy dat sy de Dienaers tonrecht hier in bestraffen, ende met grooten onuerstant de rechte possessieurs van hare possessie wt sluyten willen. Want in dien de beroepinghe eens Dienaers des woorts, tzy in wat plaetse het is, alleen by politijcke mannen sal staen: so sal nootsakelick, wanneer die politijcke mannen de suyuere religie ongunstich zijn, terstont de plaetse voor die Predicanten open staen, die van wegen der leere, der regeringhe, ofte des leuens tot sodanighe diensten gantsch onbequaem zijn: Waer wt niet anders ontstaen sal, als scheuringhe ende verdeelinghe der religie, ende dat dickwils in een selue stadt ofte plaetse: ia de vyanden der Kercke connen gheen bequaem middel hebben dan dit, om een verstooringhe ende veranderinghe in Religie saecken aen te rechten. Tis immers een wtghedruckte ordonnantie in Godts woordt, dat de Dienaers des Woordts door het Ouderlingschap gheordonneert ende ingestelt sullen werden: als wy hier na hooren sullen. Daerom bedroeuwen wy ons, dat dese menschen haer door hare affecten so verre laten verrucken dat sy de kercke wt de possessie willen weeren, daer inne sy vanden H. Gheest van aenvangh ghestelt is gheweest, wt sorghe (soo sy voorghegheuen) datse teghen *een nieu Pausdom* te doen sullen krijghen, so sy bytijds de Predicanten niet beletten: Daer ter contrarie, indien men de beroepinghe der Dienaren des woorts op eenighe politijcke mannen soude willen laten staen, lichtelick het oude Pausdom weder in conde cruypen, om twelcke wech te doen sy hare kinderen moeyte ghenoech achterlaten soudent: Want hier toe niet meer als drie ofte vier, die der Kercke niet toeghedaen ofte vyandt zijn, in een collegie behoeuen soudent: ghelijck dan de practijcken des Satans openbaer zijn.

Belanghende nu het eynde, waer toe de Dienaers op de Synodale acten dringhen, twelck het derde point was, int beghinsel deses Schrifts voorgheslaghen: Soo segghen sy *het daer voor te houden, datter de Dienaers niet anders als vvel meynen, om het hooft metten gheheele lichame tsamen in een coye te brenghen*: maer sy loochenen dat dese goede intentie der Dienaren profijtelick ende prijselick is, twelcke sy pooghen te bewijzen met een ghelijckenisse van een Herder, die somwijlen zijn verdoolde schapen al te hert na drijuende, deselue verliest, ter wijle hyse meynt weder terechte te brengen. Item met ettelicke exempelen van goede luyden, die dood haer goede intentien veel quaets gedaen hebben, als van Constantijn den Keyser, ende vele andere vrome herten, die de Kercke met menichte van tijdelicke goederen begiftiget hebben: van Herders der Kercke, die haer wt yuer te hert stellende tegen de ketteren, haer schaepkens int verderf hebben gebracht: vanden genen die om het vleesch af te steruen haerseluen hebben begheuen tot grooter soberheyt ende strengicheyt des leuens: Cortelick, vanden ghenen die de afghestoruen heyligen tot een exempel des goeden leuens den menschen voorgebeeldet, of yet anders tot een voorbeeldt van Godtsalicheydt versiert hebben. Waer wt sy eyndelick besluuten, dat wy *dese onnutte plantage ende vervloecten boom by onsen tijden vvtgheroeyt zijnde, ons hebben voor te sien, dat vvy niet vveder in ghelijcke ofte meerder inconuenienten vallen*. Maer of wy nu haerluyden hare ghelijckenisse ende exempelen al toestonden (hoewel op eenighe misschien wat soude vallen te seggen) so ontbreeckt het hen noch aen t'bewijs, hoe alle dese dinghen op de kerckendienaers ende het Synode passen. Sommighe dinghen die wt goeder intentie van een mensche ghedaen werden, zijn gheheel quaet, ende is daeromme sulck een werck te misprijzen, end' grootelick te verdoemen, hoe goet dat oock de intentie is, die de mensche daerinne heeft. Als by exempel, datmen den echten staet den Dienaren des Woorts verboden heeft, om met meerder suyuereyht de heylige Godsdiensten te doen, ende met min verlets haerseluen tot de gebeden ende ondersoekinghe der Schrift te begeuen. Sodanigen dingen, hopen wy, sullen die van Leyden inden Actis Synodi niet vinden. Daer zijn andere dingen die goet zijn, waer by een goede intentie comende, het werck seer goet ende prijselick wert: als wanneermen iongers aen het studeren hout, om in toecomende tijden goede Ouericheden ende kerckendienaren daer wt te mogen hebben. Sulcx connen die van Leyden inden Synodo niet misprijzen. Te arbeyden dat het hooft met den gheheele lichame tsamen in een coye, dat is, Magistraten ende onderdanen ghelijcke tot de kennisse der Euangelischer waerheyt, ende openbare professie der reyner Religie gebracht moghen werden, is een seer loffelicke intentie, volghende de ghetuygenisse des woorts Gods, twelcke leert dat de Dienaren des woorts so wel de wijzen als de onwijzen schuldich zijn, achtervolghende twelcke Paulus niet min Agrippam den Coninck ende Sergium Paulum den stadthouder, als Onesimum den slaef ghesocht heeft inde schaeps coye Christi te brenghen. Heeft dit nu het Synode voor, t'is goet: maer indien het onbequame of onbehoorlicke middelen daer toe ghebruyckt, daerinne is het te misprijzen: twelcke, oft alsoo is,

sullen wy daer nae hooren, ende hier nu int voorby gaen aenmercken, datmen altijts neerstelick voor hem moet sien, niet also de goede intentien, veroorsaeckende de invoeringhe vant quade, te wederstaen, dat hier en tusschen de quade intentien, dienende tot wechneminghe van t'goede, inghelaten ende ghestijft werden: op dat wy den sotten niet ghelijck zijn, die het quaet schuwende, in een contrarie ende quader vallen. T'is waer: de rijckdommen der (Kercke ghelijck sy hier voortbrenghen) wt goeder meyninghe vande religie gebaert, hebben de moeder eyndelick verslonden: maer aen d'andere zijde ist niet min waer, dat de armoede der Kercke wt goeder intentie vande religie, ende wt hate der Pausselicker hoocheyt ghebaert, de religie lichtelick wthongheren sal, ten zy datter in voorsien wert: ymmers is het niet te vreesen, datter haest Constantini weder opstaen sullen, de welcke de Kercke door hare oueruloedige mildicheyt teghen hare intentie sullen verderuen. Tyrannie is seer quaet, die na eygen lust regeert, ende niet nae goede wetten, niet vraghende na den haet, wanneerse slechts werdt ghevreest: Maer daer gantsch gheen regiment noch ontsich is, gaet het noch argher toe: Sijn wy de tyrannie des Pausdoms ontvloden, laet ons toesien dat wy in gheen onghebondene licentie des libertijnschaps, streckende tot alle confusie ende onordeninghe, veruallen: want hier inne heeft de waerschuwinghe onser Wedersprekeren plaetse, *Dat wy de stompe roede niet vvech vverpen, om op ons een scherper te halen.*

Maer (segghen sy) tghene ghyluyden ons voorstelt, is oft *Godts vvoordt, of t'is om goede ordinantien te stellen in tgunst dat in Godts vvoort nae teghenvvoordigher gheleghenthey niet ghenoechsaem gheparticularizeert is. Ist Godts vvoordt? laet v dan ghenoeghen, dat vvy de boecken van Godts vvoordt in grooter reuerentie aennemen: Ist om goede ordinantien te stellen in Gods Woort niet wtghedruct? laet het in onse Christelicke vrijhey, die aen te nemen of niet, want t'is ghenoech dat wy ons aen den regel Christi binden, den vvelcken volghende vvy sekerlick vveten dat vvy niet dvvalen mogen:* maer de Synoden ende decreten volghende zijn wy dies niet versekert. Hier op segghen wy tot antwoorde: Op tweederley wijse wordt gheseyt, dat yemandt het woort Gods voorstelt: de eerste is, wanneer de bloote clare woorden der Schriftuere tot des menschen leeringhe of vermaninghe voortghebracht werden, sonder eenich argument of beslyut daer wt te maecken: als die ghene doen, de welcke een plaetse der H. Schrift van woort tot woordt voorzeten. De andere wijse is, wanneer yemandt eenighe leeringhe of vermaninghe voorstelt, die hy wt de clare ende letterlicke Schriftuere beslyut, hoewelse van woort tot woort daerinne niet beuonben wert: als wanneer yemant leert, dat wy alle in sonde ontfanghen ende gheboren werden: datmen alleen doort ghelooft in Christum gherechtueerdicht wert: ende datmen de kinderkens der Christenen doopen sal. Dit leste houden de Remonstranten, hopen wy, voor Godts Woordt, so wel alst eerste: ende also nemen sy voor Godts woordt aen de argumenten ende beslyutinghen wt de H. Schrift rechtsinnichlick ghetoghen, ende ontwijfelick volghende, tzy dat se hen by monde inde predicatie, ofte by gheschifte inde boecken voorgedraghen werden: ten waer dat sy van sulcker opinie waren, dat tot een middel, om de secten ende partijschappen te minderen, goet ware, (ghelijck onlanx in een boecxken wtghegheuen is) dat alle mondelicke ende schriftelicke wtlegghingen van Gods woort op hielden en alleene de bloote Schriftuere voorghelesen worde. Maer dat sy also niet gheuoelen, blijckt ghenoech wt de oeffeninge der Predicatie diese in hare stadt hebben: hoewel sy hier seggen: *Laet v ghenoeghen dat vvy de boecken van Godts VVoordt in grooter reuerentie aennemen:* twelck wy also nemen moeten, datse by de boecken van Gods H. woort oock die verstaen, de welcke, hoewelse gheensins in ghelijcken graedt ende weerdicheyt met de bijbelsche Schriftuere die den richtsnoer aller leeringen is) zijn te houden: nochtans, wanneerse met den seluen ouer een comen, met recht gheseyt moghen werden, Gods woort ons voor te dragen. Dewyle men dan al wat de menschen ons voorstellen in religie Saecken, nae den voorsz regel schuldich is te examineren: So ist dat wy, belangende de Kerchenordeninge, van de welcke hier de questie is, vrijmoedichlick doruen versekeren, datter niet in is, twelck teghen de H. Schriftuere strijden soude. En nochtans bekennen wy, dat de dinghen daerinne begrepen niet euen ghewichtich zijn. Want de sommighe zijn sodanich, dat het wesen en substantie der kerckelicker discipline geheel ende al daer inne gelegen is: als by exempel, dat gheen Dienaer der Ghemeynte opgedrongen sal werden: Dat de Dienaers ondersocht sullen werden in leere ende leuen: Datse met den Ouderlingen hare vergaderinghen sullen houden, om van tgemeene welvaren der Kercke te handelen: Datse niemant ten Auontmale toelaten sullen, die sy weten dat onbequaem daer toe is, etc. De andere zijn sodanich, datse wel niet eygentlich het wesen en de substantie der voorsz discipline der Kercke self zijn, maer nochtans also tot goede ordinantie behooren, dat sonder de selue het principaelste lichtelick veruallen, ende confusie inbreken soude: als daer is. Dat ten minsten eenmael sweecks de Kerckenraedt tsamen come: Dat de Vader zijn Kindt ten Doop presentere: etc. De eerste soorte

deser kerckelicke ordonnantien is alsoo in Godts Woordt ghegrondet, dat gheen Kercke tsamen een welgestelde kercke Christi can zijn, ende euenwel die dinghen ontbeeren: daeromme sy inde vrijheyte der Kercke niet gelaten mogen werden, dewijle het vaste onbreckelicke regelen zijn, hoewel eensdeels niet letterlick van Christo gegeuen, nochtans wt Christi woorden ende tgebruyck zijner Apostelen sekerlick genomen. Aengaende de tweede soorte: hoewel men de Kercke daer aen alsoo niet mach binden, als aent voorgaende: (want het comen can dat sonder te misdoen door eenige voorvallende occasien anders gedaen werde:) So behoort nochtans een algemeyne ordinantie te wesen, die de ghereformeerde Kercken deser landen ghesamentlick houden. Dat tot wechneminghe der suyuerheyte der leere ende Kerckelicker discipline of superstitie eenichsins tendeert, behoort allesins ghelijckelick verhoet te werden:⁴ Alle dinghen behooren geschicteelick ende met orden toe te gaen: Wat eerlick is ende wel luydt, daer ismen schuldich na te staen, ende tghene alsoo gheordonneert is, te onderhouden. Dese dinghen na zijn eygen fantasie alle daechs te veranderen, is gheen vryheyte, maer een licentie. Ende nochtans, dat het inde Christelicke vrijheyte staet, de reghelen der Kercke tot ordene dienende, wanneert de gheleghentheyte eyscht, te veranderen: wert selfs int laetste der Kerckenorderinghe aenghewesen: doch alsoo dat niemant op zijn eyghen hant lichtelick een veranderinghe aenrechte. So wenschen wy dan dat mijn H.H. van Leyden Godts Woort inder daet met grooter reuerentie aennemende, ghelijck sy betuyghen, die ordinantien niet wederstaen noch beletten, dwelcke met Gods woort accorderende, ende wt den woorde Gods genomen zynde, tot behoudenissee der suyuerer leere ende der Christelicker discipline dienen.

Maer sy segghen: Dat tot allen tijden de Concilien, Synoden *ende decreten vveynich vruchts ghedaen, ende altijs vele quaets veroorsaect hebben*. Ende nochtans was de vergaderinghe der Apostelen ende Ouderlingen te Jerusalem een Synodus, ende heeft veel vruchts ghedaen, ende gheen quaet, maer veel goets veroorsaect, ghelyck sy selfs bekennen, *dat het een seer vvichtighe saecke betrefte, ende dat een fundament aldaer gheleyt is, vvaer op vvy sekerlick bouven moghen*. Hoe accordeert dit met malcanderen? Oft is het eenighe Synodus der Apostelen voor een goet Synodus te houden, ende zyn de andere al te samen weynich vruchtbaer? Dat behoortmen (onder correctie) niet soo onbedachteelick te segghen, ende met eene schrabbe alle de Synoden, die daer nae gheuolcht zijn, door te halen. Maer heeft van het Concilium van Nicea niet veel vruchts ghedaen, daer doch tselfde dien noodighen artijckel vande eeuwighe eenwesentlicke Godtheyte Christi met den Vader ende den H. Gheest, wt der H. Schrift teghen Arrium so dapper voorgestaen, beuesticht, een heerlicke belijdenisse des geloofs ghestelt, ende onder de eenicheydt der selue soo vele Herders ende Kercken ghebracht end' ghehouden heeft? Ick late nu staen meer andere goede ende nutte dinghen, die aldaer besloten ende oock wtghericht gheweest zijn. Soo is dan den Godtsalighen ende vromen de handelinghe deses Synodi hooch-nut ende profijtelick geweest: Doch wy bekennen wel, dat tot dier tijdt de Ariaensche rasernyen niet al te mael wech ghenomen zijn gheweest, iae daer nae doo Asiam noch meer toegenomen hebben, als te voren, wt oorsaecke dat de besmettinghe in des Keyzers familie cruypende, de Arianen aen hem wat voorstandts creghen. Maer wie sal een Medecijnsmeester bestraffen, die eenen patient het fenijn van therte dijft, ende hem tlijf doet behouden, hoewel door eenige quade toevallende accidenten een been of een arm in eenige meerdere quellagie ende passie gheraect? Oock mede plecht niemant, die eenich verstandt ghebruyckt, wt den wtganch der saecke vanden aenslach te oordeelen: aengesien dickwils de allerbeste raetslagen seer qualick, ende ter contrarie de aller sotste seer wel gelucken, T'is ymmers kennelick, dat de Apostelen, alsoo daer swaricheyte ende questie geresen was om een artijckel der leere, een Synodum, als een bequame remedie tot wechneminghe van dien, gehouden hebben, onghetwyfelt niet wt eygener wijsheydt, maer door ingheuen des Gheests Christi. Tis onloochbaer datse den Kercken, die na haer comen souden, daerinne een exempel voorgheschreuen hebben, in ghelycken gheualle na te volghen. Hier op siende hebben de Kercken tegen de raserijen Arij, Eutychetis, Nestozij, ende anderen, hare Vergaderingen gehouden: De Heere heeft daer so veel seghens toe ghegeuen, alst hem beliefte: de recht gesinde zijn daer door tsamen ghehouden ende meer in eenen sin end' gheuoelen verknocht gheweest: sommige van haren dolinghen afghetrocken: den boosen de ontschult meer benomen. Om datter dickwils quaet naghevolcht is, ende dat de boose menschen ende bedrieghers (ghelijck ons Godts Woort wrdruckelijck waerschout dat gheschieden sal)⁵ tot den quade voortghegaen zijn, verleydende ende verleydt wordende: daeromme moghen de vergaderinghen niet terstont voor weynich nut ghehouden werden. Wie sal met waerheydt

⁴ 1. Cor. 14.; Phil. 4. 8.

⁵ 2. Tim. 3. 13.

segghen moghen, dat na het Apostolische Synode alle dingh int stuck der leere vande Rechtueerdichmaeckinghe des menschen, effen toeghegaen heeft? immer wie sal met waerheyd loochenen connen, dat oock daer nae de Joden haer besnydenisse, als noodich tot de rechtueerdichmaeckinghe, niet min als te voren ghedreuen hebben? De eenighe brief Pauli totten Galaten can ons hier op bescheydt doen. Wie salt oock, die in eenighe redelickheyd staen wil alle de Synoden int ghemeyn laten ontgelden, datter niet weynige trubulente of beroerlicke, meest oock alle int Pausdom ambitieuse ende afgodische Synodi gehouden zijn? Sy bewijsen met eenige exempelen wt den historien getrocken, dat *de Concilien met haer voornaemste hooft de Paus, oorsaecke tot den Pausselicken Keyserdom ende tot de groote mutatie van rijcken ghegheuen hebben*. Maer wien is niet bekend, dat hoe een dinch costelicker ende noodigher is, hoe het dickwils meer ende met meerder schade misbruyckt werdt? De bekeeringhe der Heydenschen Keyseren tot den Christelicken gelooue, was een seer costelicke saecke: maer de Satan heeft dit middel wel weten te misbruycken tot verheffinghe der Bisschoppen ende verderf der kercke. Nimmermeer souden de Synodi den Rijcken deser werelt eenich quaet gedaen hebben gehadt, ten waer dat sekere Bisschoppen, als die van Roomen en Constantinoblen, in aenmerckinge der Keyserlicken residenten inden seluen Steden, tot Ouersten bouen alle andere Dienaers der Kercken gestelt, ende daer na de Bisschop van Roomen tot inden hoochsten graet der Waerdicheyt verheuen, ende met vele rijckdommen begifticht hadde gheweest. Maer nu isser goet in te voorsien, dat dit niet geschiede: Want gelijckerwijs dit het besluyt vande Kerchenordeninge is, *Dat geen Kercke ouer andere Kercken, geen Dienaer ouer andere Dienaren, &c, eenige heerschappie voeren sal*: also sullen de Ouericheden de hant daer aen houden, dat die ordinantie altijts naerstelic onderhouden werde, ende dat de Dienaers des Woorts met een eerlicke alimentatie te vreden zijn. Want wat soude onbillicker zijn, dan der kercke Christi te ontnemen, tgene haer van Godts weggen toebehoort: om dieswille dat haer eertijts door misverstant ende superstitie gegeuen is, dat haer niet toe quam? T'is recht datmen wtroepe wat des Satans is: maer alsoo nochtans datmen late wat Christi is. Het coemt der kercke niet toe landen ende steden in te slicken, ofte de rijcken der werelt ouer te setten: Maer daeromme ist niet gheseydt, dat haer niet toecoemt hare vergaderinghen ende Synoden te houden, welck recht haer Christus selue ghegheuen heeft. Datmen haer dan dit laete, ende dat onthoude, of so zijt tot haer treckt, beneme. Omdat de Joden mueytachtich ende oproerich waren, ende het iock der wereltlicke Ouericheydt wel begheerich waren van den hals te werpen, daeromme was de vreesse ende aenslach Herodis niet te rechtueerdiger, als hy hem verstoorende ouer den nieugheboren Coninck Christum (wiens rijck doch van deser wereltd niet was) hem socht om hals te helpen. De Ouericheden sien wel toe dat sy oock soodanighe een vreesse niet hebben, noch dierghelijcke aenslaghen maken teghen de regeringhe deses gheestelicken Coninck: Want die vreesse is onnoodich, ende d'aenslaghen ongherechtig.

Dat sy segghen, dat door dit Synodus *Hollant ende Zeelant vvel souden moghen hooft van alle d'andere prouincien vverden, mitsdien haer dry stemmen vverden toegestaen, daer geen andere prouincien (behaluen Vlaenderen dat tvvee stemmen hebben foude) meer als eene stemme gegunt vvort: Het vvelcke of vvel een aenlocksel voor haer schijnt te vvesen, nochtans, so sy ooc anders, als na haren sin haer schicken mochten, alsdan ooc de verstroyden in vreemde landen haer ouerstemmen souden mogen, ende alsoo de vreemden ouer ons alle gelijk heerschappie krijgen. VVaer door doch anders, als door quasi Paus macht hebbende Synoden?*

Daer op behoeuen wy nau yet anders tot solutie voort te brengen, als tghene dat hier bouen vande afdeelinghe der Classen ende particulieren Synoden verhaelt is. Nochtans moeten wy de ydelheyd deser aenclachte wat naeckter ontdecken, op datse de kinderen selfs moghen sien. Aengaende dan de verstroyde kercken, daer van hier gheseyt word: sullen de lesers weten, dat daer by verstaen werden de kercken, die van een andere tale ofte ooc natie zijn, dan die is onder dewelcke sy resideren, ende behooren doch tot de Nederlanden: als daer zijn de Walsche kercken, die inden Nederduytschen prouincien verstroyt zijn. Item, de Nederlandtsche kercken, die noch in Duytschlandt ende Enghelandt zijn, ende dierghelijcke. Dese hebben (na het ontwerp des Synodi) vier stemmen, daer voort acht prouincien, in welcken nu de Reformatie is, thien stemmen hebben. Ghenomen nu, dat in desen kerckelicken vergaderingen so vele daer aen ghelegen ware (alst nochtans niet en is) dat d'een prouincie een stemme meer heeft als d'andere: hoe salt dan noch warachtich zijn, dat Hollandt end' Zeelant na wtwijsen des Synodi, wel souden mogen thoofft van alle d'andere prouincien werden, ouermits sy dry stemmen hebben; daer doch Vlaenderen met een andere prouincie gerekent, soo wel dry stemmen heeft, als Hollandt ende Zeelant? Is Vlanderen end' Brabant het hooft niet met dry stemmen: waeromme salt Hollandt end' Zeelandt wesen? Want dese houdtmen immers soo wel voor onderscheyden prouincien als

dandere, hoewelse onder eenen Graef behooren. Euen so weynich grondts heeft het dat sy seggen, wanneer Hollandt end' Zeelandt haer anders als nae den sin des Synodi mochten schicken, dat alsdan ooc de verstroyden in vreemde landen haer souden connen ouerstemmen: ende alsoo de vreemden ouer ons alle ghelijck heerschappie krijghen. Want of wel de verstroyde kercken met iiii. stemmen de dry stemmen van Hollant ende Zeelandt ouerwonnen, souden sy dan alle andere prouincien al ouerstemt hebben? Of souden d'andere prouincien haerseluen mede onder de heerschappie der vreemden begheuen, ten minsten dat Hollant en Zeelant onder dwangh ghehouden mocht werden? Ende of Hollandt end' Zeelandt van d'andere al ouerstemt quamen te werden, soude daeromme soodanighe een ouerstemminghe plaetse hebben, om sekere kercken hoeft ouer d'andere te maecken? Het Synodus selue seydt, *Dat tghene door de meeste stemmen goet gheuonden is, voor vast ende bondich sal ghehouden vverden, ten zy dat het bevvesen vverde te strijden teghen het VVoort Gods, ofte teghen de artijckelen inden generalen Synodo besloten, so langhe als deselue door gheen andere generale Synode verandert zijn.* Nu ware immers sodanich een besluyt van primaetschap, niet alleen teghen Godts Woort, maer ooc teghen den achtend'tsestichsten artijckel des Synodi selue: Daeromme hebben alle dese teghenwerpinghen, selfs gheenen schijn van vasticheydt: Ende alle onpartijdighe Magistraten, sullen met ons bekennen, dat de distinctie de Classen end' Synoden, alleen tot ordene ende goede bedieninghe der kercke ghemaect, gheen distinctie mede brengt inde politische Jurisdiction, noch eenighe Gherechticheydt in sulcken saecken gheeft of neemt: waeromme oock de Heeren, onder den welcken de vreemde kercken resideren, tot gheen heerschappie, ouer dese landen connen comen. Maer laet ons op sulcken claren saecke nyet langer blijuen staen, niet lettende op het bitter verwijt van Paus macht te ghebruycken: want onse Synoden hebben (Godt lof) int minste niet daer na ghestaen, ende wenschen alleen dat de macht ons Heeren Iesu Christi in zijne kercke ongescheynt behouden, ende derseluen beuel end' ordonnantie naerghecomen mach werden.⁶

Sy gaen voort en spreken ooc op de menichfuldicheydt der Synoden. *By den Apostelen (segghen sy) is den gantschen tijt haers loops gheduerende, ende ruym ouer dertich Iaren gheprescribeert vvesende, maer een eenich generael Concilium ghehouden, van een saecke die het eenighe fundament in Christo betrefte, ende niet vvel anders beslecht conde vverden. Dit fundament nu ten vollen gheleydt zijnde moghen vvy in alle sekerheyt daer op bouwven, ende doruen niet alle dry Iaren nieuue Synoden houden &c.* Wy antwoorden, Dat wy niet verstaen wat sy hier vande prescriptie van dertich jaren segghen. Indien sy segghen willen (alst schijnt) dat de Apostelen ruym xxx. jaren in haren loop gheweest waren, als het Synodus ghehouden worde te Jerusalem, soo faelgeren sy gantsche xv. jaren in haer rekeninghe: want de Chronijcke wijst wt, dat het gheweest ist int xv. jaer na het lijden Christi. Wy sien ooc niet, wat prescriptie dat hier is: Ende om voort niet te disputeren, hoe vele Synoden de Apostelen ghehouden hebben (want dat die van Leyden souden willen seggen, dat de Apostelen maer eens in xxx. jaren Synodum hebben ghehouden, ware ons so licht te loochenen, als hen te versekeren) soo sullen sy ons immers wel toestaen dat het fundament der onverdiender rechtueerdichmakinghe door de enckele ghenade Gods in Christo, niet eerst in het Jerusalemsche Synode, maer al te voren gheleyt is geweest. Dewyle sy dan om de verstoorders der Kercke, die dit fundament om stieten, te wederstaen, ende, aengaende de onderhoudinge der Ceremonien Mosis, een ordene te stellen, haer Synodum ghehouden hebben: so mogen oock de kercken nu, wanneer of de selue, of eenighe andere fundamentale leeringhen, door de ketteren bestreden werden, ende de Christelicke Religie in periickel coemt, tsamen comen, om de suyuerheyt der waerheydt te beweeren ende voor te staen. Men weet, dat inde Kercke lichtelick eenighe besmettinghe der leere, of verscheydenheydt van Ceremonien in cruypt, dat de Satan niet rust, door zijne instrumenten de Ketteren, die in groote menichte op de baen zyn, oock de Dienaers selue te besmetten: So ist dan van oudts voor seer nut aenghesien, dat de Kercken goede correspondentie ende vaste gemeynschap met malcanderen hielden, om in eene belijdenisse des gheloofs, oock in ghelijckformicheyt der Ceremonien te volherden: twelcke niet bequamelicker gheschieden can als door de Synoden. Doch sonder dat, so vallender dagelijcx inde kercken ende mindere vergaderingen vele swaricheden voor, die aldaer niet beslicht connen werden, dewijl se te swaer zijn: of dat de persoonen, diese aengaen, haer tot meerdere versamelingen beroepen: twelcke hen niet gheweyghert mach werden, ouermids anders de onmooselheydt lichtelick door tyrannie ofte onuerstandt verdruckt ende verongelijckt soude mogen werden: daeromme de appellatien van oudts oock inder kercke Christi ghebruyckt zijn geweest. Dit is de oorsaecke, waeromme ten

⁶ 1. Cor. 5. 4.

allen dry iaren verordent werdt een generale Synodus, op dat also de personen die eenige swaricheden hebben, eenen bestemden tijt moghen weten, wanneer haer saecken verhoort ende wech gheleyt sullen werden, om also haer seluen daer na te mogen reguleren. Maer ten heeft geensins, die meyninghe, datmen alle dry iaren nieuwe kerckelicke ordinantien maken, ende also geheele boecken met decreten vullen sal: Want een goede vaste kerckenordeninge eens ghestelt zijnde, sal deselue blijuen, ten waer dat de omstandicheyden des tijts eenighe noodighe veranderingen eyschten: also dat in dit stuck voort niet anders inden Synoden gedaen sal werden, dan datmen door onderlinghe conferentie vernemen sal, of de ghestelde ordeninghe allesins vanden Dienaren te wercke gheleyt, ende niet daer teghens ghehandelt werdt. Ende voorwaer, ghelijckerwijs gheen nieuw lus Ciuile of oock municipale gheboren werdt, hoewel de Regenten des landts hare lantdagen dickwils houdende, van velen dinghen spreken ende ordene stellen, nae dat de voorvallende noot is eysschende: Also, niet tegenstaende dat de kercken hare Synoden ende vergaderingen meermael houdende, tot regeringhe ende voorderinghe des Rijcx Christi, na eysch der voorvallenden swaricheden, eenige resolutien maecken ende ordene stellen: so is het doch daeromme niet te vreesen, datter een nieuwe kerckenordeninge wt worden sal, veel min een *Ius Canonicum*, gelyck ons wel schamperlick toegeschoten wert. Wy begheeren noch Pausen noch Paus bullen, Decreten noch decretalen te maecken: Ooc mede wat twistsaecken dat inden Synoden wech geleyt werden, daer van zijn wy wel te vreden dat de Acten (ten ware yet anders verhinderde) verbrandt werden: Wy achtent ghenoech dat alleen de noodichste dinghen, daer van men memorie houden moet, cortelick te boeck werden ghestelt, ende begheeren wel dat de Ouericheyt opsicht daer op neme, ende self by de handelinge teghenwoordich zy: ghelijck wy sulcx aen hare E. E. ouer langhe vertocht hebben.

Nu comen wy tot dry andere aenclachten, int eynde der Remonstrantie teghen het Synodus voortghebracht: Dat namelick het Synodus niet alleen *Ecclesiastijcke of Kerckelicke* dinghen handelt maer oock politijcke, die teghen *de autoriteyt* der Ouericheyt zijn: *teghen t'uyterlicke vveluaren* ende vryheydt der gemeynen ondersaten, oock teghen *de verbreydinghe ende verstantinghe der familien*. Waer op wy aldus antwoorden. Wy hebben hier bouen ghehoort, dat onder anderen inde kerckenordeninge, alhier in questie, verordent is: *Dat inden Kerckelicken tsamencomsten*, tzy cleyn of groot, *gheen andere dan Kerckelicke saecken, ende tselue op Kerckelicker vvijsse, ghehandelt sullen vverden*. Welcken artijckel daer toe dient, dat de politycke regeringhe met de kerckelicke niet vermengt werde, aenghesien het Gode belieft heeft deselue te onderscheyden, ghelyck in eenen mensche ziele ende lichaem: twelcke inder Schriftuere ghenoech te sien is.⁷ So wert dan geboden inden kerckelicken tsamencomsten alleen van kerckelicke saecken te tracteren: als die de leere, bedieninghe der Sacramenten, Christelicke Censueren, onderhoudinghe van goede kerckelicke ordene, verhoedinghe van ergernissen ende wechneminghe van kerckelicken gheschillen, aengaen: Ende dit niet op politijcke wijze, als met schriftelicke replijcken ende duplijcken, door procureurs end' aduocaten, met examinatie van ghetuyghen, met beedinghe etc: maer op kerckelicke wijze: als met voorstellinghe des oordeels Gods, met mondelinghe verhooringhen, ende met lieffelicke persuasien wt den Woorde des Heeren etc: heeft nu het Synodus hem met andere dan Ecclesiastijcke saecken bemoeyt: so heeft het so wel teghen zijn eyghen ordinantie als teghen Gods Woort selue ghedaen, ende wert met rechte gestraft, dewyle het zijn eygen vonnis voor hem brengt. Maer laet ons bezien, of ment beuinden sal.

Ende so veel ten eersten aengaet de vercortinghe vande autoriteyt der Ouericheyt, daer sy van spreken: aenghesien sy het Synodus beschuldighen, *dat sy van vveghen harer ghemeyne ende publijcke goederen, ende in haren officie niet anders als Vasallen des Synodi haest souden ghehouden vverden, midts t'aennemen der verhandelinghe in het Synodo: midtsdien dat sy setten dat de nominatie ende electie der Predicanten by der Ghemeente, ende by der Ouericheydt de approbatie staen soude, etc*: soo sullen wy eerst den artyckel verhalen, daerinne vande beroepinghe der Predicanten, ende met namen vanden ghenen die te voren noyt ghedient hebben, orden ghestelt werdt. *De Vvettelicke beroepinghe derghenen (seyt het Synodus) die te voren inden Dienst niet ghevveest zijn, bestaet ten eersten in de verkiesinghe, de vvelcke gheschieden sal door den Kerckenraedt ende Diaconen, mitgaders het oordeel der Classe, ofte van twee of dry naestgheseten Dienaren, met bidden ende vasten, Ten anderen int Examen, ofte ondersoekinghe, beyde der leere ende desleuens, devvelcke by denseluen staen sal, vanden vvelcken sy vercoren vverden: vvel verstaende dat nieuvelingen, mispriesters, monicken, ende die andersins eenige secte verlaten hebben, niet sullen toeghelaten vverden, voor datse ettelicke maenden langh beproeft zijn.*

⁷ Joan. 12. 36. Luc. 11. 25.

Ten derden inde Approbatie ende goetkenninghe, beyde, der Ouericheydt doende professie vande ghereformeerde Religie (dervvelcke de Dienaer aenghegeuen sal vverden) ende der gantscher Ghemeynte, vvanneer den naem des Dienaers den tijdt van xiiij. daghen inder Kercke vercondicht zijnde, gheen hindernisse daer tegen ghecomen is. Ten laetsten, inde Beuestinghe inder Ghemeynte, devvelcke met behoerlicke stipulatien ende asuraghinghen, ende soo het de gheleghentheydt der Kercke lijden mach, met handtoplegginghe, tzy inder Kercke opentlick, of nae het gheleghen is, inden Kerckenraedt of Classe, doch altijdts met openbare ghebeden toegaen sal. Hier bestraffen sy dat het Synodus possessie prentendeert, die het niet en heeft, ende der Ouericheydt als van tzijne mede wat toestaet: Want (segghen sy) die vant Synodus zijn noch noyt in possessie ghevveest, devvijle sy al haer possessie ons, ende vvy vanden haren niet te bedancken hebben. Om hier op te antwoorden: soo sullen wy gaen besien, wat recht dat de kercke heeft inde beroepinghe vande predicanten: wie de ghereformeerde kercken inde possessie van dien inghestelt heeft: ende wat den Ouericheden toebehoort. Aengaende trecht: ghelijckerwijs niemant de kercke Christi behoort te bedienen, of hy is daer toe bequaem: alsoo wijst de natuerlicke reden self wt, dat het oordeel vande bequaemheydt dien alleen toebehoort, die de gaue van Godt daer toe ontfanghen hebben. Nu zijnder gheen bequamer toe, dan de ghene die selfs inden Dienste des Woordts ende tot Ouderlinghen ghestelt zijn. Soo ist dan het werck der kerckendienaren, inde beroepinghe der Predicanten, om te sien na personen die bequaem souden moghen wesen: ende sulcke gheuonden hebbende, te ondersoecken, voornamelick inder leere, end' oock ten anderen int leuen. Hier toe zijn sy onder anderen vanden Heere self gheordonneert.⁸ Want dewijle sy vanden Heylighen Gheest, Regeerders of Voorstanders, Leydtsluyden, Opsienders, end' Herders der Ghemeynte, oock Huyshouders of dispensiers Gods genoemt werden, ende dit gheen ydele namen noch eertijtelen zijn: Soo volcht dat haerluyder ampt is, de Ghemeynten, waer ouer sy ghestelt zijn, in dit stuck, twelck een vanden principaelsten is, te regeren ende te leyden: alsoo dat hen, representerende de gheheele Kercke, toecoemt op te speurent, te nomineren ende te ondersoecken deghene die de Kercke bedienen sullen. Alsoo hebben Paulus end' Barnabas Oudtsten inden Ghemeynten verordineert, Actorum 14. 23. Alsoo heeft Paulus, neerstelick beschreven hebbende, hoedanich een Opsiender moet zijn, van Christi wegghen Timotheo⁹ met zijnen mede Oudtsten (ghelijck hy self mede vant Collegie der Ouderlinghen ghestelt was) toeghekent het ampt ende de macht om Dienaers ouer de Kercke te verordenen, ende van ghelijcken Tito:¹⁰ also oock tselue daer na inde oude Kercke ghebruyckt is gheweest: wel verstaende dat de Dienaer niet volcomelick vercoren is gheworden, of hy worde eerst de Ghemeynte opentlick voorghestelt, om van allen gheapprobeert te werden, die allen dienen soude: als ghenoechaem wt der Schriftuere is blijckende.¹¹ Waer op voort een openbare inleydinghe ende beuestinghe in den Dienst gheuolcht is. Dit is altemaal het erfrecht der Kercke: dit heeft haer de Heere Christus ghegheuen: dit hebben de Apostelen gehad, dit hebben sy haren nacomelingen achtergelaten, op dat het Rijck Christi op eerde onderhouden en geuoordert soude werden: welcke recht op den huydighen dach noch in zijn cracht en uigeur blijft inder Kercke Christi, waer van wy ons bekennen Dienaers te zijn. Aengaende de possessie: daerinne is de Kercke van Christo self ghestelt ende gheerft, ende de ghereformeerde Kercken deser Nederlanden zijn weder tot het gebruyck van dien gecomen, al eer eenighe Ouericheden de openbare exercitie der Religie toegelaten hebben: ia als sy se noch te vyer ende te water veruolchden. Daeromme wy dese possessie den Magistraten (onder correctie) niet connen danck weten; maer wy hebben haer wel hoochelic te dancken, dat wy door hare toelatinghe ende wterlicke voorstant (vant welcke hier niet noodich is te segghen, hoe het veroorsaect is) wt sonderlinge genade Godts tot onbeureest ende openbaer gebruyck van onse possessie ghecomen zijn. Belanghende nu voort, wat den Ouericheden inde beroepinghe ende verkiesinghe der predicanten toebehoort: ghelijckerwijs wy ons schuldich kennen onsen Magistraten, als den ghenen die vanden Almoghenden ouer ons ghestelt zijn, alle ghehoorsaemheyte ende eere te bewijzen: alsoo, dewijle het onsen goeden Godt belijft heeft, dat wy vrymoedichlick ende onbeureest onse Religie mogen oeffenen onder de beschuttinge derseluen, so belijden wy het ampt der kercke te zijn, geen Dienaer des Woorts aen te nemen noch in den Dienst te stellen, voor end' al eer hy den Magistraten aengedient, ende by deselue gheapprobeert is. Twelcke het Synodus ordonnerende, gheensins yet spreeckt tot cleynachinghe der Ouericheyt, als of de Kercke wat ex gratia ende wt mildicheyt dede, tgene sy doch andersins niet gehouden ware te

⁸ 1. Timo. 5.17. Hebr. 13. 17. Act. 20. 28. Eph. 4. 11. Tit. 1. 7.

⁹ 1. Tim. 4. 14.

¹⁰ 1. Tim. 5. 23. 2.Tim. 2. 2. Tit. 1. 5.

¹¹ Act. 14. 23. Act. 13. 3. etc.

doen, ende dat de Ouericheyt haer dies grootelicx te dancken hadde, (ghelijck ons t'onrecht wert na gheduydet) maer gheeft den Regeerderen der kercke te verstaen, wat haer ampt ende schuldige plicht zy, twelck sy sonder God in hare Ouericheydt te verachten, niet voorby connen gaen.

Maer hen mishaecht seer, dat inden artijckel *staet Der Ouericheyt doende proffessie vande ghereformeerde Religie*: Want dat duyden sy ons also na: indiense professie doet, datmense alsdan aenspreken sal, maer so niet, datment sal laten blijuen. Waer wt sy beslyuten, dat het Synodus poocht hoeft vande Ouericheydt te worden. *VWant (segghen sy) ist by aldien dat sy verstaen by dat vvoort Reformeert, een Religie die het verstant van het Synodus geconformeert soude zijn: so soude de Ouericheydt dat priuilegie niet anders genieten, dan als een lidt vvesende vant lichaem, daer van het Synodus een hoeft vvesen soude, ende by feyl van desen, so souden of de Kerckelicke creatueren des Synodi meesters ende dispenseurs der geestelicken goederen, die een goet deel vande publijcke rijckdommen zijn, gehouden moeten vverden: of daer soude in Ouerheyt niemant moghen gheadmitteert vverden, als de creatueren van het Synodo.* Dit zijn haer woorden: dewelcke verhalende, wy ons grootelicx bedroeuuen, dat een magistraet, die opentlick inde publicatie Anno 79. te Leyden ghedaen, bekent de religie in onsen kercken geoeffent na den woorde Gods voor puer, suyuer, eenuoudich ende oprechtelick ghereformeert te zijn hem laet berichten van eenighe werregeesten of spotters, van welcken dese woorden schijnen te comen. Sy weten wel wat by de gereformeerde religie verstaen wert, ten zy datmen segghen wil, datse niet verstaen, wat religie syluyden (als oock d'andere Staten) belooft ende ghesworen hebben met zijne Excell. te helpen Handthouden. De Confessie en Catechismus zijn alleman in handen, die de somme der warer ende suyuerer leere onser kercken veruaten, ende met het verstandt niet van eenen Synodo, maer der H. Schrift (die wy voor den eenighen rechtsnoer houden) gheconformeert zijn. Wy moghen door Godts ghenade met waerheyt verclaren, dat wy de waerheyt der religie na de conformteyt ende overeenstemming, niet met eenigher menschen, maer met Godts verstandt ende wille, afmeten: So salmen oock niet bewijzen, dat het Synodus hem oyt als een hoeft der Ouericheydt of der Kercke opgheworpen, of na sulcx int minste ghestaen heeft. Doch ghenomen of het Synodus wilde segghen, datmen int stuck van aenneminghe ende verkiesinghe der Dienaren des Woorts, gheen Ouericheden kennen sal, dan die alle ende yeder openbare professie gedaen hebben van de ghereformeerde religie: Hoe salt noch waerachtich zijn: dat, soo verrede Ouericheyt gheen professie doet, een van beyden sal moeten volgen, dat namelick, of de kerckendienaers (want dese verstaen sy by de kerckelicke creatueren des Synodi) meesters ende dispensiers vande geestelicke goeden zijn sullen, of dat in Ouericheyt niemant sal moghen gheadmitteert of toegelaten werden, als diet den Synodo wel behaecht: wt wat oorsake vallen sy hier van t'stuck der verkiesinghe der Predicanten, op de meesterschap ende dispensierschap vande gheestelicke goeden? Laet ong aenhooren de woorden des Synodi, daer op sy schijnen te sien. Int thiende artijckel staet: *De ghemeenten sullen sorghe draghen, dat haren Dienaren behoorlick onderhout ghegheuen vverde.* Item Artijck. xi. *VVan*neer het gheschiedt, dat een ghetrouvve Dienaer door ouderdom of cranckheydt ghebroken zijnde, zijn ampt niet langher bedienen can: soo sal het der Ghemeynte toestaen te besorghen, dat hem ex bonis publici soo veel toegheleyt vverde, daer op hy de reste zijns leuens bequamelick ende eerlick door comen moghe: dat oock de vveduvven ende vveesen der Dienaren niet vergheten vverden. Dit zijn de woorden: waer op sy, mitgaders op de woorden inden bouen ghemelden artijckel vervatet, haer voorgaende argument timmeren. Maer die timmerage valt ouer hoop, wannermen insiet, dat dese artijckelen niet anders verclaren (twelck pmmers naecktelijck blijct) dan, gelijckerwijs het der Dienaren des Woorts ampt is, haren gemeyten trouwelick te dienen ende altijs by te blijuen: dat also wederomme der Gemeynten officie is, haren Dienaren onderhout des leuens te doen, ende deselue, den tijt haers leuens in haren Dienste ouergebracht hebbende, ende nu afgearbeyt zijnde, niet te verlaten: noch oock, na datse deser werelt ouerleden zyn, hare behoefte weduwen en kinderen te vergeten: Dat sy daeromme door hare Opsinders ende regeerders sorghe sullen draghen, ende arbeyden, ghelijck de Predicanten by haer leuen, ende haren Dienst geduerende, ter ordonnantie der Staten, een eerlick onderhoudt toegheleydt werdt, wt den goederen die tot Godsaligen gebruycke, van onsen voorouderen gemaect ende ghedestineert zijn: dat oock also haerluyden den dienst door ouderdom afgheleyt hebbende, ende na haren doot, haren weduwen ende weesen (ten waer datse ghenoech van haerseluen hadden) wt denseluen goeden een eelick onderstant, by den seluen Ouericheden gedaen werde: opdat de Christelicke liefde ende danckbaerheyt geoeffent, ende der menschen herten tot de Studia Ministerij ende Theologie niet onlustich ende flaew gemaect werden, wanneer so wel de Dienaers, als hare schamele weduwen en weesen, of

verlaten quamen te worden, of met droeffenisse ende hertseer, als andere armen, vande ghemeyne aelmissen moesten leuen. Hier wt blijckt, dat wt de kerckenordeninghe int aller minste niet volcht, dat het Synodus, of de dispensatie ende meesterschap der gheestelicken goeden tot de Kerckendienaers selue wil brengen, of tot het ampt der Ouericheyt niemant toegelaten wil hebben, dan die professie vande religie doen: Maer het volcht simpelck, dat de Ghemeynten sorghe draghen sullen, of dat by der Ouericheydt (sy doe dan professie vande religie of niet) den Dienaren een eerlick onderhout ghegeuen werde: of, tselue faelgerende, dat het wt andere middelen gheschiede. Aengaende nu de woorden, inden artijckel ghestelt, *Doende professie vande ghereformeerde religie*: daer mede en heeft het Synodus gheensins voor vande approbatie der Predicanten wt te sluyten de gheene die inden Magistraet haer seluen met openbare bekentenisse tot de gereformeerde Ghemeente ende tghebruyck der Sacramenten noch niet begheuen hebben (want de daghelijcksche usantie der kercke brengt anders mede:) Maer den sin is: aengesien inde approbatie ofte verwerpinge eens Predicants van twee dinghen insonderheyt valt te oordeelen, namelick, so wel vande leere, als van't leuen, dat van't leuen ende manieren oock de Magistraten vreemdt vande openbare professie der religie zijnde, wel moghen ende behooren te oordeelen, ende de politische veranderinghen, die sy weten, voorstellen, waeromme yemandt tot een Predicant niet behoort aenghenomen te werden: Maer aengaende de leere dat daer van het oordeel eyghentlick toebehoort de ghene die professie doen vande ghereformeerde religie: op dat alsoo alle perijckel van corruptie der religie voorsz te meer verhoedet werde.

Dat sy voort segghen *van't onderhout der armen, gasthuysmeesteren ende aen ende afstellinghe der Schoolmeesteren: ende beslyuten, dat wt onse meyninghe volghen soude, dat niet alleen sy ende hare gantsche Ghemeynte het Synodo soude ondervvorpen zijn: maer dat oock van haren kinderen niet dan na hare (te weten des Synodi) opinien gheinstitueert vordende, sy souden erfmeesters blijen, &c.* Daer op achten wy de antwoorde ten deele wt het voor gaende ghenoech te blijcken. Wy laten de Magistraten sodanighe gasthuys en armen meesters stellen, alst haer ghelieft: behoudens, dat altijdt der Kercke Christi hare vrijheyt inde beroepinghe ende opsicht der Predicanten, tzy in wat plaetsen datse dienen sullen, gelaten werde, ende het niet stae inde macht eenigher politijcken mannen, die dickwils der religie niet zijn toegedaen, ofte geen verstant daer van hebben, ofte oock op het leuen so goede achtinge niet nemen, sulcke Predicanten te beroepen ende aen te nemen, alst hen goet dunckt, maer dat met der Kercke goede correspondentie gehouden werde, gelijk bouen aengheroert is. Hier en tusschen bekennen wy vrijmoedichlick, ons herte ende wensch te zijn, dat de ghene die sodanighe publijcke officien draghen ende het Magistraet ampt bedienen, om goede voorganghers ende lichten te wesen vanden geenen die onder haer sorghe staen, den waren Godsdienst behertichden, ende oeffeninghe daer van deden, niet zijnde *creatuere van het Synodo*, maer betoonende te wesen rechte nieugheboren creatuere Gods: in wiens woort soo langhe als het Synodus blijft, gheen vromen hen schamen sullen de goede vermaninghen ende resolution des seluen te volghen: wanneer het oock daer van wijckt, der vromen Ouericheden officie is, haer daer teghen te stellen. So begheren wy oock gheen *erfmeesters van haren kinderen* te zijn, om deselue niet dan nae onse opinien gheinstitueert te laten werden: want menschelicke opinien zijn valsche ende ongestadich, na dewelcke wy daghelicks leeren, datmen in der Kercke Christi niet sal te wercke gaen: maer tWoort Gods is de waerheyt selue,¹² ende blijft altyts bestandich, na wtwijzen van twelcke der Ouericheyt officie is, sorghe te draghen, dat de ieucht inden Scholen inde leere ende vermaninghe des Heeren, (ten ware dat yemandt ontkennet wilde datse tot Vaders des lants ende der onderdanen gestelt zijn) onderwesen werde, ende noch veel meer datse door de schoolmeesteren, der religie niet toeghedaen, van't leeren goeder boecken niet afgehouden, of met valschen ende der suyuerer leere wederstrijdende opinien vedoruen werden: Op dat alsoo, niet eenich Synodus, maer de eenighe Meester Jesus Christus, de erfmeester beyde van ouden ende ionghen blije:den welcke te willen meesteren, een al te groote vermetenheyt vanden leerkinderen ware.

Belanghende nu de tweede aenclachte, dat het Synodus yet soude ghehandelt hebben strijdende teghen de ghemeyne vrijheydt *ende vterlick vveluaren der ondersaten*: verclaren die van Leyden (aentreckende tghene sy te voren gheseydt hebben) *Dat sy tot gheen religionsdvwangh, hoe cley sy oock zy, verstaen connen*: daermede sy te kennen gheuen dat het Synodus eenen religionsdvwangh invoert, ende ouer sulcx tegen de ghemeyne vryheyt doet. Tot bewijs van dien brengen so voort de ordonnantie vanden boecken: segghende, *vvel vreemt in haren ooren te luyden, dat oock de luyden so verre comen, dat sy tot boecken te verbieden voortgaen, ende niet dan*

¹² Ephe. 6. 4.

by gratie ende priuilegie (als eertijts de kettermeesters plechten) toelaten vullen. Volghens dien, segghen sy hier voor, dat het Placcaet der Staten op de boecken *conform is des by eenen Synodo ghedecreteerde*. In dese beschuldige sien sy ongetwijfelt op den xxxvij. artijckel der Kerckenordeninge, aldus luydende: *Niemandt sal hem onderstaen eenich boeck of schrift van hem, of van een ander gemaect of ouerghesettet, handelende vander Religie, te laten drucken, of andersins vyt te geuen, dan tselue voor henen doorsien ende goet gekent zijnde vanden Dienaren des vvoorts zijns particulieren Synodi, ofte Professoren der Theologie onser belijdenisse*. Hier op antwoorden wy: Dat het Synodus inden voorgaenden artijckel gheensins voor heeft gehadt, allen menschen int gemeyn een wet te stellen: want die ordonnantie can niet wijder ghestreckt werden, dan op de personen inden naest voorgaenden artijckel gemeldet, die namelick de ghereformeerde Kercken ende scholen bedienen, ende de belydenisse des gheloofs onderschreuen hebben: twelcke oock eensdeels blijkt wt die woordekens, *zijns particulieren Synodi*: aenghesien het kennelick is dat onder de Classes ende Synodos de particuliere lidtmaten der gereformeerde Kercke eyghentlick niet gherekent werden, ende noch veel min die gheen professie doen vander religie: hoewel de Dienaers hier inne oock een onderrichtinghe hebben, om met namen de ghene die professie doen, ende gauen hebben van schryuen, te vermanen datse geen schriften wtgheuen, sonder die eerst andere vrome ende verstandighe mannen te laten sien. Soo geuen wy dan een yeder te oordeelen, met wat recht die van Leyden, om het Synodus inden haet te brenghen, ons by de *Kettermeesters* gelijcken. Aengaende de Kerckendienaers ende oock Schoolmeesters, professie doende: dat die in desen deele een ordonnantie onder malcanderen onderhouden: sullen (achten wy) gheen verstandighe, veel min godtsaligen, anders dan voor nut ende prijselick houden. Want indien sy van Godts wegghen schuldich zijn acht te nemen op malcanders predicatien, ende leeringhen, dat inden seluen niet gheleert of gesproken werde, streckende tot ontstichtinghe ende afbreuck der Kercke: Hoe veel te meer zijn sy gehouden de boecken gade te slaen, door dewelcke, quaet zijnde, veel meer quaets ende schade ghedaen werdt, dan door eenighe predicatien of mondelicke onderwijsinghen? want door de predicatien ende andere mondelinghe onderrichtinghen niet dan eene stadt of Kercke, maer door de boecken de gheheele werelt besmettet ende verdoruen werdt. Een yeder verstaet wel, hoe billick ende redelick het is: aenghesien de ghereformeerde Kercke een seker formulaer ende belijdinghe des gheloofs ende Catechismum heeft: dat ghelijckerwijs alle kerckendienaren professie doen vanden inhoudt van dien te leeren, alsoo oock acht ghenomen werde (ouermits de menschen seer veranderlick zijn, ende lichtelick oock wt den schoot der Kercke opstaen, die de selue verstooren) of in tgene sy schrijuen ende wtgeuen willen, niet en is dat daer tegen strijft: want oock dickwils, hoewel gheen kettische, nochtans onnoodighe ende ongrondighe boecken wt weldunckentheyt ende naemgericheydt van eenighen slechtverstandighen int licht ghegheuen werden, waer door de werelt met boecken ouerladen ende veruult werdt: ende vele boecken maeckens (ghelijck Salomon seyt)¹³ gheen eynde is. Wanneer dan de gene, die de gaue hebben van schrijuen, yet begheeren aen den dach te geuen: indiense vroom zijn, ende niet anders als der menschen stichtinghe inden rechten ghelooue soecken: so sullen sy (ghedachtich zijnde des Woorts Pauli,¹⁴ De geesten der Propheten, zijn den Propheten onderworpen) het oordeel harer medebroederen geerne daer ouer laten gaen, ende het licht niet schuwen: Soose oock van een ander gevoelen zijn, als haer medebroeders, ende een ander leere willen voorstellen, dan daer sy te voren professie van ghedaen hebben: so ist immers recht, datse eerst met haren medebroederen de saecke met de H. Schriftuere ouerleggen, niet staende op haer eyghen verstandt: of immers moesten sy soodanighe boecken, niet onder den tijtel van Leeraers der ghereformeerde Kercke, maer als vreemdt van haer zijnde, wtgheuen.

Maer om op een soo claren saecke niet langher te blijen staen: Roerende het placcaet, dat mijn H.H. de Staten *teghen de kettische boecken* wtghegheuen souden hebben: So hebben wy wel verstaen, datter een placcaet ghepubliceert is in Decembri laestleden, ten beuele van zijne Excell. als hooch ouericheyt, ende den Staten van Hollant: Maer wy beunden dat tselue niet int bysonder sprecht van kettische boecken (want dat woort en wert selfs niet daer in vermaent) maer int alghemeyn van schandaleuse, *argherlicke oproerighe boeckens, liedekens, refereynen ende dierghelijcke*, de welcke verboden werden te drucken, te vercoopen of te saeyen, etc. Dit placcaet wederspreken alhier die van Leyden, ghelijck zijt oock gheweyghert hebben af te lesen: met hoe goeden rechte, laten wy de voorsz H.H. Staten selue oordeelen, dewelcke cloeck genoegh zijn haer eygen werck te verantwoorden: ghelijckerwijs wy niet twijfelen, of een so heerlicke

¹³ Eccle. 12. 12.

¹⁴ 1. Corin. 14. 32.

vergaderinghe heeft het niet sonder rijpen raedt ende ghenoechsame ouerlegghinghe van redenen ten beyden zijden begonnen, ende dat buyten eenighe onse aenporringhe, ghelijck hare E. E. selue ghetuygen connen. Hoewel wy dan hier niet voor hebben, of het placcaet der Staten te verantwoorden, of de questie vant ampt der Ouericheyt ouer de boeck-druckinghe volcomelick te verhandelen (want het raect eyghentlick de Synodalia niet) So mogen wy nochtans onbeantwoort niet laten, tgene die van Leyden voorgheuen, *dat de vrijheyd, daeromme vry geroepen hebben, altijd voornamelick daerinne bestaen heeft, dat yemandt zijn gheuoelen vry vtvspreken mochte, ende dat dit het eenich merckteecken van tyrannie ghevveest is, als men zijn ghedachten niet vry vtvspreken moeste*: Want dit, sonder eenighe restrictie ende wtneminghe aldus verstaen zijnde, een deure (na ons gheuoelen) open doet tot een verderffelicke licentie ende onghebondentheydt. Op dat wy binnen de saecke van religie blijuen: sy sullen ymmers (hopen wy) selfs niet doruen segghen, de ware vrijheydt, want om gheen andere vrijheydt hebben de verstandighe gheroepen) daerinne te bestaen, dat ghelijckerwijs des godtloosen ghedachten zijn, datter gheen Godt is,¹⁵ dat de Bybelsche schrift niet Godts, maer der menschen woort, oock niet eenstemmich, maer hemseluen wederstrijdich is, datter gheen verrijnsenisse, gheen eeuwich leuen noch doot is, ende dierghelijcke gruwelen meer: also oock tselue hem geoorloeft soude zijn vrymoedich wt te spreken ende staende te willen houden. Ten is noch gheen twee jaren gheleden, dat de Magistraet van Leyden, verstaen hebbende dat yemandt Christum seer gruwelick ghelastert ende bespottet soude hebben (met woorden, die wy om de quetsinghe der vrome herten te vermijden, lieuer hebben te verswyghen) twee Dienaers des Woordts aldaer, die noch leuen, ontboden hebben ghehadt opt stadthuys, om wt haer te vernemen, wat vander saecke was, aenghesien sy daer van gheseydt hadden: ghenoech te kennen gheuende, dat de vrijheydt niet bestondt in al wt te spreken, wat men int herte heeft, ende dat het niet altijdts tyranny is, wannermen zijn ghedachten niet vry wt spreken moet. Want nopende het argument dat sy voort gebruycken, ende vast aldus luydet: De boecken zijn of goet of quaet: Sijn se goet, so behoortmense *niet te verbieden, om de vvaerheydt te dempen, die doch soo vveynich als t'licht ghedronghen can verden*: Sijnse quaet soo straffen sy *ghenoechsaem haer selfs, ende de liefhebbers der vvaerheydt achten de loghenschriften niet, vvant de loghen van selfs verdvvinen sal, ende by de vvaerheydt niet hechten mach*: Daerinne is euen so veel gronts (na ons oordeel) als int voorgaende. Een yegelic merckt, indien dit haer argument goet is (op dat wy swijghen dat alsoo alle valsche faemroouinghen, loghenen, ende lasterreden teghen Ouericheden of ondersaten, ende fameuse libellen, tzy met naem of sonder naem, gheoorloeft soude wesen wt te geuen) dat alsdan alle die lasteringhen teghen Godt, teghen de Schriftuere, etc. waer van terstont ghesproken is, so wel by geschrifte als met monde sullen moghen aen den dach ghegheuen werden. *Want de loghen* (na haer segghen) *sal altijd van selfs verdvvinen, ende de loghenschriften straffen ghenoechsaem haer selfs*. Maer indien dat also is, waeromme segghen sy dan terstont daer nae, dat *de liefhebbers der vvaerheydt de schrijuers der loghenschriften straffen*? Wat is dit straffen van noode, aenghesien de loghenschriften van haer selfs ghestrafte zijnde, oock met eenen haer meester ende autheur genoech straffen: Ja wat ist van doen teghen de verdoolde opinien te schrijuen? welcke maniere van doen sy nochtans selue hier bouen goet vinden. So moesten sy dan ymmers bekennen, dat Godt middelen verordent heeft tot wederstant der loghenschriften: ende datse niet slechtelick van selfs verdvvinen. Aengaende tghene sy aenroeren vanden Epheseren, dewelcke in Christum ghelooouende, alsoo sy met ydele consten omgegaen hadden, de boecken daer van handelende tsamen brachten ende opentlick verbranden:¹⁶ Waermede sy bewysen willen, *dat de boecken te verbieden van selfs sal comen, als de vreesse des Heeren een afkeer inden menschen daer van ghebaert sal hebben*: Daer op seggen wy, dat ymmers de Epheseren met dit haer werck wel te kennen hebben ghegheuen, in sulck een gheuoelen niet te staen, dat de loghenschriften van selfs wel souden verdwenen hebben, ende by de waerheydt niet hechten conden, al haddense onder den menschen ghesaeyt geweest: Want also hadden sy haer boecken profijtelicker moghen vercoopen, ende de vijftich duysent siluere penningen op steken, of den armen gheuen, twelcke sy onghetwijfelt wel souden ghedaen hebben, indien het Paulus goet geuonden, ende haer niet veel meer contrarie geleert, ia van Godts weghe vermaent hadde: also dat wel de vreesse Gods sulck een afkeer vanden boecken in haer verweckt heeft, maer die vreesse Gods is in hen verweckt geweest, door de ernstighe predicatien Pauli, nademael Godt sulcke ydele consten verboden hadde, ende daeromme de instrumenten daer toe dienende hem

¹⁵ Psal. 10. 4.

¹⁶ Actor. 1. 19.

niet conden behaghen.¹⁷ Of nv de Ouericheyt van Ephesen, door de vreesse Godts een afkeer ghecreghen hebbende van sulcke consten, oock verboden hadde gheen boecken daer van handelende, wt te geuen: soudese met recht te straffen geweest hebben? Wy gheuent een yeder te bedencken, en segghen tot een besluit, dat het argument van die van Leyden niet vast is ouermits het placcaet vanden boecken in gheenighe steden ter executie gheleyt wert, datse daeromme alle van contrarie gheuoelen zijn: Want (om hier niet nauwe te ondersoeken, of het seker is dattet nerghens werdt onderhouden) by die van Leyden selfs zijn wel ordinantien gemaect ende ghepubliceert, daer gheen executie na volcht, dewelcke nochtans voor seer goet van hen ghehouden werden. Hier en tusschen sien wy niet hoe de Ouericheyt yemant aen d'onderhoudinghe van tvoorsz placcaet mach binden, so lange als yemant onverbeurt tselue mach ouertreden, ia oock gheen ordene gestelt is op tghene dat tot wtvoeringhe desseluen nootsakelick gheyscht werdt.

Laet ons nu ten anderden gaen besien waerinne sy het Synodus wijders beschuldigen van religionsdwangh, also zijt noemen. Sy verclaren, *datse op de Kerckelicke censueren ende vvt het oordeel der gheleerden niet een minste ghedacht en hebben, om teghen yemant als Ketter te procederen.* Waermede sy claerlic te verstaen geuen, dat het Synodus ofte de kercke onrecht heeft, als sy wil dat de Ouerich[eyd] procederen sal tegen degene die sy voor kettters hout: ende schijnen heymelic te noteren de handelinghe der Kercke met Casper Coolhaes. Wat nu dies aengaende gehandelt, van wat mishandelinghe hy gestraft, ende op wat voet tegen hem geprocedeert is, hebben wy hier niet voor te verhalen, aenghesien tselue een eyghen tractaet behoeft, ende corts (wilt Godt) int licht gegeuen sal werden. Doch wy nemen, het gebeurde dat binnen Leyden in het predickampt onder den schijn eens herders een wolf inslope voedende in zijn herte eenighe papistische of andere valsche opinien, dewelcke hy int ampt zijnde quaem te openbaren, waer op de geleerden (so syse noemen) of de Dienaers des Woordts hem aenspraken ende censureerden, volgende haer officie, ende niet afstaende, oordeelden dat hy van zijnen Dienst behoorde afghestelt te werden, voorts de saecke der Ouericheyt aendienende, om hem het predickampt te verbieden: Soude dan de Magistraet (is onse vraghe) op de censuere ende wt het oordeel der Dienaers des Woordts teghen hem procederen met verbodt van prediken, of soudensy hem laten begaen? Indien sy het eerste deden, hoe soude dat ouer een comen met dese hare verclaringhe, *datse op de kerckelicke Censueren niet een minste ghedachte hebben te procederen?* Maer soo sy het tweede deden, hem latende begaen, ende inden Dienst houdende: hoe quaem dat ouer een met tghene die van Leyden, soo wel als d'andere Staten, beloeft hebben met zijne Excellentie te handhouden de oeffeninghe alleen vande ghereformeerde Euangelische Religie? Dat soude oock niet accorderen met tghene sy in hare Justificatie segghen, *dat eens Magistraets ampt is te precaueren ende te voorsien, dat de schaepkens Christi den vvoluen niet vverden beuolen, ende datse int beschermen der vvoluen haer ampt niet misbruycken.* Neemt dat een ander, wie dat hy is, vander ghereformeerde Kercke om openbare ketterie wille afghesneden worde, ende hy euenwel willende hem noch dragen voor een lidt der voorsz. Kercke, tot de Ouericheyt hem beriep, niet vraghende na eenighe Kerckelicke vergaderingen, ende segghende hem ghewelt ende ons recht gheschiet te zijn: Soude een Ouericheydt doende professie vande religie, gheen kennisse van saecken nemen, ende beuindende dat de censuere der kercke gegrondet ware in gherechticheyt ende int Woordt des Heeren, daerop procederen, om de hant aen t'oordeel der Kercke te houden, ende hem te verbieden meer moeyte te maecken? Wy laten ons duncken, dat gheen ghereformeerde Ouericheyt dat weygheren soude. Doch so die van Leyden van meyninghe zijn in hare Stadt niet te achten op de Kerckelicke Censueren, die na Godts Woordt gheschieden, ende alle vreemde opinie drijuers, die wt den schoot der Kercke selfs soudensy mogen opstaen (ghelijck wy van Godt ghewaerschuwet sijn dat gheschieden soude)¹⁸ de handt bouen thoofte te houden, op datse de Discipline ouer haer ghebruyckt vrymoedichlick verachten moghen, ende tot spijt der Kercken in haren ouden graedt bliuen: sy mogen toe sien, hoe zijt voor den Heere ende allen vromen sullen connen verantwooden: ja hoe sy, sulcx doende, den burgherlicken vrede ende welstant der stadt (wy swijgen de exercitie vande suyuere religie) sullen connen behouden. Maer wy verhoppen dat dit haer wterste meyninghe ende voornemen niet is, al ist dat de woorden so schijnen te luyden, die meer wt beroerlicke affecten, dan wt een bedaert oordeel ghecomen zijn. Doch (segghen sy) *vvy connen vvel lijden, dat de gheleerden haer met schrijven ende spreken teghen de verdoolde opinien na hare vvetenschap ghebruycken, vvaer inne sy meer met beleeftheyt sullen doen, dan met hardt spreken, schelden ende ketteren.* Wy antwoorden, dat het wel een

¹⁷ Deut. 18. 10. 11.

¹⁸ Actor. 20. 30.

groote onreden ware, niet te moghen lijden dat de recht gheuoelende haer teghen de verdoolde opinien met spreken ende schrijuen ghebruyckten, daer sy doch den ghenen die de verdoolde opinien drijuen, wel toe laten te spreken ende aen den dach te gheuen wat sy willen: ia wy segghen dat een Christelicke Ouerheyt van Gods wegghen ghehouden is, de noodt sulcx eysschende, met spreken oft schrijuen de suyuere leere te doen verantwoorden: Maer daer wt volcht gheensins (als met den voorgaenden exempelen bewesen is) datse gheen andere proceduere immermeer teghen de opinie drijuers soude moghen ghebruycken. Want wat schriftuere, of oock wat reden soude een Ouericheyt beletten, wanneer de leere openbaerlick geoeffent, met spreken of schrijuen tegen de opinie drijuers ghenoech bewesen is, denseluen te verbieden hare opinien meer te saeyen? Ende so veel belangt de *beleeftheyd* ende het *ketteren* daerse van spreken: Wy gheuoelen oock datmen den ghenen die dolen met alle sachtmoedicheyt behoort te ondergaen: welverstaende nochtans, datmen met sachte plaesteren (somen seyt) gheen stinckende wonden maecke, ende voor gheen onbeleeftheyd houde, dat een kettersch mensche een ketter ghenoecht werde¹⁹, op dat wy dien naemsparende of bewimpelende niemant oorsaecke gheuen de soodanighe als recht gheuoelende te volghen, daermense behoorde als verleyders te mijden: Daeromme machment voor gheen bitterheyt houden, datmen de sulcke also noemt. Hier en tusschen wenschten wy wel, dat die van Leyden, die de beleeftheyd int spreken ende schrijuen teghen de verdoolde opinien prijsen, wat beleeftder in dese hare Remonstrantie vanden Synoden ende kerckendienaren (die sy meynen te dolen) geschreuen hadden, doe sy ymmers wederomme voor hadden te schrijuen: Soo souden sy ghehouden werden niet alleen met woorden, maer oock met der daet ende met haer eyghen exempel ons tot beleeftheyd vermaent te hebben.

Aengaende nu dat sy int eerste deel harer Remonstrantie seer breedt ende clachelick handelen: vant onrecht *procederen* om *den brant des alghemeen Landts* te lesschen: vande *heyliche crancheyd der opinien* daermen mede beuangen is, ende voor gheen *crancheyd bekent vvert*: vande practijcken des Satans om de *vvaerheyt ende eenicheyt te vertreden*: vanden *onuerstandighen yuer sommiger ernsthaftigher luyden* die een bedvvangh van Religie (gheweest zijnde *de moeder des Pausdoms*) weder willen in voeren: vande *liberteyt* die daer door *gheuanghen* werdt: vanden eersten oorsprongh onses ellendighen brandts door *het branden ende blaken der ketteren* ende de bloedighe placaten: vanden inbreck der priuilegien, ende vindicatie der vryheyd daer wt veroorsaect: vanden ghenen die der brandt des landts gheweert, item die met ons een accoort voor de vryheyd des vaderlants ghemaect hebben: vande schade die wt de *ghedvvanghne eenicheyt* ende nieuwe scherpe placaten staet te verwachten, etc. Daerop hebben wy niet voor van stuck tot stuck te antwoorden, eensdeels om dat syt selue niet richten tot de Kerckendienaers, maer eyghentlick tot de Staten (want sy haer eerst daer na keeren tot den ghenen die met haren Actis Synodalibus voort comen) ende eenighe politijcke dinghen daer in vermenghen: eens deels insonderheyt, ouermids de questie vant bedvvangh der ketteren wel een Tractaet op hemseluen eyscht, aenghesien huydensdaechs so vele daer inne verstrickt zijn, ende de Kercke met so vele onwarachtighe beschuldighen beswaert werdt, ghelijck oock onder anderen inde Justificatie deses selfden Magistraets, een seker formel partije der Religie ende verachter aller sichtbaren kercken, zijn penne (nae t'oordeel aller verstandighen, die zijn maniere van schrijuen kennen) insonderheyt tot dit stuck van beschuldige gheleent heeft: Van welcke materie op een ander tijt door Gods genade wat gheschreuen sal werden. Nochtans moghen wy hier niet laten een weynich te antwoorden, op tghene sy seggen, datse noch int cleyn noch int groot tot eenighen Religionsdvvang verstaen vullen. Want nadenmael die van Leyden gheensins gesint zijn eenige andere oeffeninge van Religie, dan alleen de gereformeerde (immers openbaerlick) toe te laten, dwelcke geen vryheyd, maer bedvvangh is: Soo is immers indesen deele mede een Religionsdvvangh binnen Leyden. Hoewel sy dan in dit schrift alle bedvvangh int stuck vande religie verwerpen, so bewijzen sy nochtans metterdaet dat sy niet alle dvvangh voor ongheoorloft ende quaedt houden: ende also past op haer seer wel, tghene sy een weynich daer na segghen vanden Steden, inden welcken t'placaet vanden boecken gepubliceert is: *Dat sy haer prijselick daerinne draghen, dat by haerlieden het quaetste gesproken vvert, ende ghelijckevvel doen het beste*. Wel sorchfuldelick voorcomende alle achterdencken, datmen op haer soude mogen hebben, als of sy niet van meyninge souden zyn haren eedt ende belofte onverbrekelick te houden: Datse, namelick met zijne princelicke Ercell. sullen handthouden (want dit zijn de woorden der belofte van zijne Excell.) *de oeffeninghe alleen vande ghereformeerde Euangelische Religie*. Waer mede wy doch niet sien connen hoe het ouer een

¹⁹ Tit. 3. 20.

coemt tghene sy een weynich hier bouen segghen: *Dat vvy ons ontreckende der Spaenscher vvreedicheyt niet tsamen verbonden hebben om eenighe particuliere Religie alleen te soueren, te bevveeren, &c.* met welcken woorden sy schijnen te verstaen te geuen, datmen de ghereformeerde Religie alleen niet behoort te beweren, daer sy nochtans beloeft hebben de oeffeninghe van dien alleen te handthouden, twelcke immers niet anders gheseyt is dan dat zijse wille alleen beweren sullen. Want of sy wilden segghen, dat het een ander ding is met de oeffeninghe van een Religie, ende een ander met *de particuliere opinien niet teghen de borgherlicke rust strijdende*, ende die tot aftrekinge der menschen vande ware Religie niet ghesaeyt oft gedreuen werden, inde welcke men de Gemeente (also int eynde der Remonstrantie staet) *in liefde* behoort te draghen: So merckt doch een yeder wel dat een Ouericheyt in sulcken geualle niet de particuliere opinien, maer de personen die de particuliere opinien hebben, geseyt mach werden te soueren te handthouden ende te beweren.

Voorwaer dat daeromme alle dwang int stuck der Religie, *hoe cleyn hy ooc zy, mitgaders alle statuyten ofte decreten daer henen streckende*, geweert behooren te werden ouermits int pausdom de consciencien ghetyranniseert, ende de menschen op onbehoorlicker wijze gedwongen zijn geweest, waer toe sy hare decreten en ordinantien gehadt, ia de Schriftuere selue misduydet hebben: heeft, ons bedunckens, niet meer flots noch vasticheyts, dan of yemant seyde, Nadenmael de Tyrannen ouer hare onderdanen onbescheydelick ende wreedelick geheerschet, ende het publiceren der Wetten end' Ordinantien tot tyrannische verdruckinge misbruyct, ooc de goede politien selfs tot wreedicheyt verkeert hebben, Dat daeromme de Princen geen dwang met allen behooren te gebruycken, noch eenighe Ordinantien dienende tot sulck een dwangh te maecken of te publiceren, op datter geen tyrannische verdruckinghe wt come. Een yder verstandighe merct wel, datmen dien wech gheensins behoort in te gaen: maer alleen scherpelick toe te sien, dat de *Coërcio* ofte den Dwang (sonder welcke noyt Kercke of Politie bestaen heeft, ende huydensdaechs te min bestaen can, te booser ende moetwilligher nu de werelt is, danse oyt was) also gebruyct werde, dat de goede ende goddelicke ordinantien daerinne niet te buyten ghegaen werden. Cortelick, Wy betuyghen, dat ons noyt inden sin ghecomen is eenighe Pauselicke tyrannie ofte dwangh der consciencien weder in te voeren, maer leeren ende predicken veel meer daghelicks daer teghen, ende hopen de ware vrijheyte der consciencie voor te staen, tot den laetsten: druppel onses bloedts. Ende nochtans connen wy daeromme het recht Godts niet wech gheuen, noch eenichsins dispenseren int officie der Ouericheyt:²⁰ twelcke is, een dienaersse Godts te zijn ende wreekster tot straffe der ghenen die quaet doen, op dat wy een gherust ende stil leuen mogen leyden in allen Godtsalicheyt ende eerlicheyt.

Het laetste, daer van het Synodus in dese Remonstrantie beschuldicht werdt, is, dat het de huwelicken tusschen ooms kinderen verbieden soude, waer in die van Leyden verclaren, *datse den Paeusselicken dreck niet vveder vwillen in nemen in tghene des van Godt gheen verbodt en is, ende dat de Keyser inden beschreuen Rechten vvel vwt dructelick toe ghestaen heeft.* Het artijckel waer op sy sien, is inden particulieren questien, des Synodi. Want daer waren eenighen in Synodo die een questie wt den naem haerder Kercken voorstelden: Oft raedtsaem was, dat twee personen, wesende ooms kinderen, ofte in ghelijcken graedt, malcanderen trouden. De oorsaecke der vraghe was, ouermids tusschen eenighe Dienaers des Woorts swaricheyt daeromme was gheresen, den eenen seggende, dewyle het in Godts Woort niet is verboden, datment daeromme wel vrijelick mocht doen: ende de andere contrarie sustinerende, hoewel het niet verboden is, dat het nochtans geen oirbaer was. Hier op heeft het Synodus insgelijcx geantwoort, *dat het niet raedtlaem is. Ten eersten, om de arghernisse der svvacken vville, die daer vvt ontstaet. Ten tvvedden, om der eerbaerheyt vville. Ten derden, op dat de vrientschap te beter tot andere geslachten mach vvtgespreyt vverden. Ten vierden, om dat het strijdt teghens tgebruyck meest aller ghereformeerden Kercken.* Wat segghen hier die van Leyden toe? Sy beschuldighen het Synodus, dat sulck huwelick *plat daerinne verboden is, ende ooc het remedie van dispensatie gantsch niet toeghelaten en vverdt.* Maer wy beroepen ons ter contrarie op de woorden des Synodi, dewelcke niet mede brenghen, dat het verboden wort, maer dat het *niet raedtsaem* of niet oirbaer is. Soverre als, niet raetsaem, ende, niet gheoorloft of verboden te zin, een dingh is, so gheuen wijt den Wedersprekeren des Synodi ghewonnen: Maer indien vele dinghen wel gheoorloft, maer daeromme niet terstont oirbaer ofte raedtsaem beuonden werden: so moet een yeder bekennen, dat het Synodus daeromme niet gehouden mach werden sodanich huwelick te verbieden, ouermids het verclaert niet raedtsaem te zijn. Alle dingh is my gheoorloft (seyt Paulus) maer alle

²⁰ Rom. 13. 4.; 1. Timot. 2. 2.

dingh is niet oirbaerlick.²¹ Also geeft oock het Synodus te verstaen, hoewel sodanich huwelick in hemseluen gheoorloft is, dat het nochtans niet oirbaer is: op welcke stichtelicheyt ende eerbaerheyt de Heydenen selfs indien beschreuen Rechten verclaren, datmen in saecken van huwelick behoort te sien. *Semper in coniunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed etiam quid honestum sit*: dat is: Inden huwelicken staet altyts te besien, niet alleen wat geoorlooft, maer oock wat eerlick is. Dit staen die van Leyden selue toe, want sy segghen *dat sijt ooc raden datment late*: Maer (segghen sy) *die nu zijn sinnen inde hande niet en heeft, die en moghen vvy niet binden, daerinne hem Godt ongebonden laet*. Recht: maer daer is tweederley binden. Het eene is, wannermen een mensche bindt aende onderhoudinghe van eenich wtghedruckt ghebodt Godts, twelcke hy niet onderlaten mach, al waert dat hy met de ouertredinghe des ghebodts geen mensche ter werelt argeren soude, want zijn conscientie daer aen ghebonden is, die een yeghelijck schuldich is onbeuleckt te houden voor den oogen des Heeren. Het andere binden is, wanneer een mensche wt liefde verbonden werdt yet te doen of te laten, dat hem Godt noch gheboden noch verboden, maer toeghelaten heeft: om zijnen naesten gheen aenstoot te gheuen, ende om andere wettelicke oorsaecken wille. Op de eerste maniere bindt ons de onueranderlicke ende onbrekelicke Wet der thien geboden Godts: Op de tweede bindt ons de Wet der liefde, als wanneer de Apostelen ordonneerden dat haer de Christenen onthouden soudent eten des bloedts ende des verstickten, waer aen alle Christenen ghebonden waren om der liefde wille, tot dat het Euangelium zijn wortelen wat dieper ghenomen hadde: hoewelse hier en tusschen daer aen niet ghebonden waren in haren conscientien, als aen eenen eewighen onbrekelicken zeghel. Desghelijcx, wanneer de ghereformeerde Ouericheden in sommighen landen ordineren thuwelick tusschen omns kinderen naer te laten, niet om dieswille dat het teghen Godts ghebot is, maer omdat het niet stichtelick is: so zijn de ondersaten daer aen ghebonden, hoewelse andersins in haer conscientie vry ende niet ghebonden zijn. Want de Christeliche vryheyt bestaet niet daerinne, dat wy al doe, wat ons vry staet te doen: maer dat wy in onsen conscientien vry zyn, ende daer en tusschen malcanderen dienen inder liefde. Voort so betuygen wy, ghelijck het oock aen hemseluen openbaer ghenoech is, dat des Synodi voornemen geensins is geweest een ordonnantie te maecken aen dewelcke een yeghelick soudt ghebonden wesen: maer alleen den Kerckendienaren een instructie te gheuen, na de welcke sy haer soudent hebben te reguleren, so wanneer haer raedt ende aduijs hier inne begheert ende van de meeste stichtinge ghesproken werdt, op de welcke alle vromen ende godsalighen behooren te sien: Voorts latende met politijcke ordonnantien te maecken de Ouericheden der Landen begaen. Volghende twelcke wy meermal versocht ghehadt hebben, dat ordene op de huwelicken ghestelt mocht werden, ende noch in Decembri laetstleden den H.H. Staten ghesupplieert, dat hare E.E. tot bericht der ghenen die hier argheren aen de huwelicken van ooms kinderen, ende alsnoch niet versekert zijn, dat harer E. E. meyninghe is, sodanighe Huwelicken te consenteren, tselue inde politie ordeninghe wilden wt drucken, ende de motiuen van dien daer by voegen. Daeromme spruyt het wt een groote bitterheyt des herten, dat die van Leyden segghen *dat sy in saecken van huvelic hare vviuen ende kinderen der gheestelicher jurisdictie ende den stemmen van eenigen vreemdelinghen niet vwillen ondervorpen laten zijn*. Want men sal met der waerheyt niet connen segghen, dat de kercken oyt ghearbeydt hebben yet dat politijck was onder hare jurisdictie te brengen: Maer ter contrarie (twelcke wy nv ten derden mael moeten aenroeren) is wel expresselick verordent *Datmen inden Kerckelicken vergaderingen niet anders handelen sal, als tghene dat kerckelic is*: ende (ghelijck inden particulieren Questien staet) aengaende *de dingen die ten deele kerckelic ende ten deele politijck zijn, ghelijc vele in huvelicken saken voorvallen, datmen de Ouericheyt bidden sal, datse eenighe mannen verordene, door vvelcker raedt ende autoriteyt deselue met de Classe sullen gheoordeelt vverden*. Dien volghende is noch laetstemael verordent inden generalen Synodo, belanghende het hertrouwen der ghenen die om ouerspels wille haer partijen verlaten willen, dat het ouerspel wettelick bewesen sal werden, ende dat voor der Ouericheyt, eer de Dienaers, volgende de vryheyt in Godts Woort toegelaten, de clachtighe partije met een andere trouwen. Waer wt immers clerlick blijktt, dat de Kercke haer gheensins in eenighe politycke saecken begheeren in te steken: maer datse de wereltlicke ofte burgherlicke handt haer gerechticheyt end' jurisdictie, ghelijck dat behoerlick is, onuermindert laten behouden. Daeromme gaet ons niet aen tghene sy vant *Concilium te Constans* verhalen: achten oock onnoodich te ondersoecken, wie sy by *de vreemdelinghen* verstaen, derwelcken stemmen sy niet ghesint zijn haer wijuen ende kinderen te onderwerpen: want de ingheborenen selfs hen sulcx noyt te voren gheleydt hebben: hoewel wy ons bedroeuwen, dat wijse mannen, die de onghestadicheyt der menschelicken dinghen

²¹ 1. Cor 6. 12.

behoorden te oerlegghen, vanden vreemdelinghen so verachtelick spreken; Op dat wy nv voorby gaen, dat sy die van het Synodus versmeden, als niet wijs genoeg zijnde om met hen te rade te gaen in saecken, vanden welcken hier de questie is: twelcke sy hen gheensins belgen, (als die van hare wijsheyt hen noyt teghen yemandt beroemt hebben) behoudens dat so wel vander Ouericheyt als vanden Synodo altijts gheulocht werde de wijsheyt, niet die aertsch ende vleeschelick is, maer die van bouen is ende in als ouer een coemt met den Woorde des Heeren, waer van die van het Synodus Dienaren zijn. Eyndelick: ghelijckerwijs die van Leyden verclaren niet anders *te begheeren dan dat het burgherlicke regiment, ghelijck het politijck is, ooc gheheel ende onuerdeylt byde politische Ouericheyt blyuen moghe, ende dat den Kerckelicken mannen tot een nieuue iurisdictione ende meesterschap ouer Ouericheys, onderdanen, vijff ende kinderen gheen deure ende poorten open gedaen werden, twelcken sy so vveynich als het oude Pausdom vveder dencken aen te nemen*: Alsoo verclaren wy oock niet anders te begeeren, dan dat het Kerckelicke regiment, ghelijck het gheestelick is, oock gheheel ende onuerdeylt by de Herders ende Opsienders der kercke blijue, ende dat den politischen mannen, ia den ghenen die ghenoech professie doen datse niet zijn vande ghereformeerde Religie, tot een onbehoorlicke iurisdictione ende meesterschap ouer de Kercke geen wech gebaent werde, twelcke wy euen so weynich als de Paepsche tyrannie aennemen souden connen, ende lieuer wederomme int heymelick vercruppen, om met vryer conscientie te ghenieten, tghene den Wederdooperen selue in hare valsche Religie niet gheweygert wert. Maer wy hebben sulck een vertrouwen: ghelijckerwijs mijn H. H. de Staten wt dese corte antwoorde, ende indient haren E.E. gelieft, wt onse mondelicke conferentie met dien van Leyden, ghenoechsaem vernemen sullen, dat wy aen tghene in dese Remonstrantie ons, mitsgaders den anderen kercken der Nederlanden (die inden haren oock breeder op de voorsz aenclachten sullen moghen antwoorden) aengheseyt werdt, niet schuldich zijn: Dat alsoo sijne Excell. ende Hare E.E. der Kercke haer recht ende der ghereformeerde Religie de ware vryheyt sullen laten behouden: waer wt de segheninghe des Heeren ouer desen landen ende een eendrachtighe verbintnisse staet te verwachten, tot gheluckighe wederstandt des ghemeynen vyandts, ende verbreydinghe des Coninckrijckx Jesu Christi: Amen.

FINIS.